

F.A. HAYEK

Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας*

Η διάκριση μεταξύ νομοθεσίας και φορολογίας
είναι ουσιώδης για την ελευθερία
WILLIAM PITT, Κόμης του Chatham¹

Η διπλή αποστολή της κυβέρνησης

Εφόσον στο βιβλίο αυτό ασχολούμαστε κυρίως με τα όρια που μια ελεύθερη κοινωνία πρέπει να θέσει στις δυνάμεις αναγκασμού της κυβέρνησης, ο αναγνώστης μπορεί να έχει τη λανθασμένη εντύπωση ότι θεωρούμε την επιβολή του νόμου και την άμυνα έναντι των εξωτερικών εχθρών ως τις μόνες νόμιμες λειτουργίες της κυβέρνησης. Ορισμένοι θεωρητικοί έχουν στο παρελθόν υπερασπίσει την ιδέα αυτή του ελαχίστου κράτους². Ίσως αληθεύει ότι υπό ορισμένες προϋποθέσεις, όπου ένας μη αναπτυγμένος μηχανισμός κυβέρνησης δεν επαρκεί καθόλου ακόμη να επιτελεί τη στοιχειώδη αυτή λειτουργία, θα ήταν φρόνιμο να περιοριστεί μόνο σ' αυτό, δεδομένου ότι ένα πλεονάζον φορτίο θα κατέβαλε τις ασθενείς του δυνάμεις και το αποτέλεσμα των επιπλέον προσπαθειών θα ήταν να μην εκπληρώνει ούτε τους αναγκαίους όρους για τη λειτουργία ελεύθερης κοινωνίας. Ωστόσο, οι θεωρήσεις αυτές δεν είναι συναφείς (relevant) με τις αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες και δεν έχουν καμιά σχέση ούτε με τη διασφάλιση της ατομικής ελευθερίας σε όλους, ούτε με την πληρέστερη χρήση των αυθόρμητων ρυθμιστικών δυνάμεων της Μεγάλης Κοινωνίας.

Χωρίς να υποστηρίζουμε με κανένα τρόπο ένα τέτοιο «ελάχιστο κράτος»³, θεωρούμε ότι σε μια αναπτυγμένη κοινωνία η κυβέρνηση οφείλει να χρησιμοποιεί την ισχύ που διαθέτει για

* Το κείμενο αυτό του Hayek είναι το 14ο κεφάλαιο από το έργο του *Law Legislation and Liberty*, Vol. 1-3, Routledge & Kegan Paul, 1982. Απόδοση στα ελληνικά Μ. Αγγελίδης.

να εισπράττει πόρους με τη φορολογία προκειμένου να παρέχει έναν αριθμό υπηρεσιών που για διάφορους λόγους δεν είναι δυνατόν να παρασχεθούν, ή δεν είναι δυνατόν να παρασχεθούν επαρκώς, από την αγορά. Πράγματι, θα ήταν δυνατόν να υποστηριχτεί ότι και αν ακόμη δεν υπήρχε καμιά ανάγκη επιβολής, επειδή όλοι θα υπάκουαν με τη θέλησή τους στους παραδοσιακούς κανόνες ορθής συμπεριφοράς, θα εξακολουθούσε να υπάρχει ένα ισχυρό επιχείρημα υπέρ της εξουσίας των τοπικών αρχών να υποχρεώσουν τους κατοίκους να συνεισφέρουν σ' ένα κοινό ταμείο από το οποίο θα ήταν δυνατό να χρηματοδοτηθούν οι υπηρεσίες αυτές. Ο ισχυρισμός ότι η πιο αποτελεσματική μέθοδος παροχής των αναγκαίων υπηρεσιών είναι μέσω της αγοράς δεν συνεπάγεται ότι δεν πρέπει να καταφεύγουμε και σε άλλες μεθόδους όταν η προηγούμενη δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί. Ούτε εξ' άλλου είναι δυνατό ν' αμφισβητηθεί στα σοβαρά ότι μόνον η κυβέρνηση έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί αυτές τις δυνάμεις αναγκασμού εκεί όπου ορισμένες υπηρεσίες είναι δυνατόν να παρέχονται μόνο αν όσοι οφελούνται απ' αυτές αναλαμβάνουν το κόστος τους, επειδή αυτές δεν είναι δυνατόν να περιοριστούν σ' αυτούς που πληρώνουν γι' αυτές.

Προκειμένου να συζητηθεί με επάρκεια ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να ρυθμίζονται οι κυβερνητικές δραστηριότητες στον τομέα παροχής των υπηρεσιών αυτών, ή ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να ελέγχεται η εισπραξη και η διαχείριση των υλικών μέσων που τίθενται στη διάθεση της κυβέρνησης, θα χρειαζόταν ένας άλλος τόμος στο μέγεθος περίπου του παρόντος. Εκείνο που είμαστε σε θέση να επιχειρήσουμε στο κεφάλαιο αυτό είναι να παρουσιάσουμε το ευρύ φάσμα αυτών των εντελώς νομίμων δραστηριοτήτων τις οποίες μπορεί ν' αναλάβει νόμιμα κυβέρνηση ως διαχειριστής των κοινών πόρων. Ο στόχος της συνοπτικής αυτής παρουσίασης δεν μπορεί να είναι άλλος από το να προκαταλάβει την εντύπωση ότι με τον περιορισμό των δραστηριοτήτων αναγκασμού και του μονοπωλίου της κυβέρνησης στην επιβολή κανόνων ορθής συμπεριφοράς, στην άμυνα και στην επιβολή φόρων για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων της, θέλουμε να περιορίσουμε την κυβέρνηση εξ ολοκλήρου στις λειτουργίες αυτές.

Μολονότι η κατοχή δυνάμεων αναγκασμού είναι εκείνη που επιτρέπει στην κυβέρνηση ν' αποκτήσει τα μέσα για την παροχή υπηρεσιών οι οποίες δεν είναι δυνατόν να παρασχεθούν μέσω

της αγοράς (commercially), αυτό δεν σημαίνει ότι ως προμηθευτής ή διοργανωτής των υπηρεσιών αυτών πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιεί τις δυνάμεις αναγκασμού. Θα διαπιστώσουμε ότι η αναγκαιότητα στήριξης στις δυνάμεις αναγκασμού για την εισπραξη των πόρων δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι τις υπηρεσίες αυτές πρέπει να τις οργανώνει η κυβέρνηση. Το ότι η ανάληψη των υπηρεσιών αυτών από την κυβέρνηση αποτελεί μερικές φορές τον πιο βολικό τρόπο για την ασφαλή παροχή τους δεν σημαίνει ότι η κυβέρνηση, ως ο προμηθευτής των υπηρεσιών, χρειάζεται ή πρέπει να αξιώνει τα χαρακτηριστικά του εξουσιασμού και του σεβασμού τα οποία κατά παράδοση και ορθά απολαμβάνει σε σχέση με τις εξουσιαστικές της λειτουργίες (και τα οποία στη γερμανική παράδοση ιδιαίτερα βρήκαν την πιο χαρακτηριστική τους έκφραση στο μυστικοποιημένο περιεχόμενο του Hoheit και της Heitschaft). Το πιο σημαντικό πράγματι είναι να ξεχωρίσουμε σαφώς αυτά τα εντελώς διαφορετικά καθήκοντα της κυβέρνησης και να μην απονέμουμε σ' αυτήν ως προς τις λειτουργίες της παροχής υπηρεσιών την εξουσία που της παραχωρούμε κατά την επιβολή του νόμου και της άμυνας εναντίον των εχθρών. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να μεταδιδαστεί μια τέτοια εξουσία ή ένα τέτοιο αποκλειστικό δικαίωμα στις καθαρά κοινωφελείς υπηρεσίες που εναποτέθηκαν στην κυβέρνηση απλώς και μόνο επειδή μόνον αυτή μπορεί να τις χρηματοδοτεί. Δεν υπάρχει τίποτα αξιόμιπτο στην αντιμετώπιση των υπηρεσιών αυτών ως καθαρά κοινωφελών, εξ ίσου χρήσιμων με τον κρεοπάλη και τον αρτοποιό, αλλά τίποτα περισσότερο – και σε κάποιο βαθμό πιο ύποπτων εξαιτίας των δυνάμεων αναγκασμού που είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν προκειμένου να καλύψουν το κόστος τους. Αν η σύγχρονη δημοκρατία συχνά αποτυγχάνει να επιδείξει τον οφειλόμενο σεβασμό προς το νόμο, τείνει επίσης αδικαιολόγητα να εξάρει το ρόλο του κράτους ως προς τις λειτουργίες του της παροχής υπηρεσιών και να αξιώνει γι' αυτό, στο ρόλο του αυτό, προνόμια τα οποία οφείλει να κατέχει μόνον ως εγγυητής του νόμου και της τάξης.

Η αποτελεσματικότητα της αγοράς και του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας έγκειται στο γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι παραγωγοί επιμέρους αγαθών και υπηρεσιών είναι σε θέση ν' αποφασίζουν ποιος θα ωφεληθεί απ' αυτά και ποιος θα πληρώσει το κόστος τους. Οι συνθήκες στις οποίες τα προερχόμενα από τις δραστηριότητες ενός προσώπου οφέλη μπορούν να περιοριστούν σ' εκείνους που επιθυμούν να πληρώσουν γι' αυτά και να μην επωφεληθούν απ' αυτά εκείνοι που δεν επιθυμούν να πληρώσουν (και, αντίστοιχα, να καταβάλλεται το κόστος της γενομένης ζημίας), ικανοποιούνται σε μεγάλο βαθμό εφόσον πρόκειται για υλικά εμπορεύματα σε ιδιωτική κτήση: η ιδιοκτησία ενός συγκεκριμένου κινητού αντικειμένου παρέχει στον ιδιοκτήτη τον έλεγχο επί των περισσότερων επωφελών ή ζημιωγόνων αποτελεσμάτων της χρήσης του. Μόλις όμως περάσουμε από τα εμπορεύματα με τη στενή έννοια στη γη, αυτό δεν αληθεύει παρά μόνο σε περιορισμένο βαθμό. Είναι συχνά αδύνατο να εντοπίσουμε στο σημείο αυτό τ' αποτελέσματα όσων επιφέρει κανείς «στην ίδια του τη γη» και εξ αυτού ανακύπτουν εκείνα τ' «αποτελέσματα εκ της γειτνιάσεως» (neighbourhood effects), τα οποία δεν λαμβάνονται υπόψη ενόσω ο ιδιοκτήτης δεν πρέπει να εξετάζει παρά μόνο τα αποτελέσματα στην ιδιοκτησία του. Εξ ου και τα προβλήματα που ανακύπτουν σε σχέση με τη μόλυνση του αέρα ή του νερού κ.λπ. Ως προς τις πλευρές αυτές, ο υπολογισμός των ατόμων, ο οποίος δεν λαμβάνει υπόψη παρά μόνο τ' αποτελέσματα στην προστατευόμενη κτήση τους (domain), δεν εξασφαλίζει εκείνη την εξισορρόπηση μεταξύ κόστους και οφέλους, η οποία επιτυγχάνεται γενικά στις περιπτώσεις που έχουμε να κάνουμε με τη χρήση συγκεκριμένων κινητών πραγμάτων σε σχέση με τα οποία μόνον ο κάτοχός τους θα δοκιμάσει τ' αποτελέσματα της χρήσης τους.

Σε μερικές περιπτώσεις, οι όροι, τους οποίους καθιστά αναγκαίους η αγορά προκειμένου να επιτελέσει τη ρυθμιστική της λειτουργία, ικανοποιούνται μόνο σε σχέση με ορισμένα από τα αποτελέσματα των ατομικών δραστηριοτήτων. Αυτές θα εξακολουθήσουν στο σύνολό τους να καθορίζονται αποτελεσματικά από το μηχανισμό των τιμών, ακόμη κι αν ορισμένα από τ' αποτελέσματα των δραστηριοτήτων αυτών γίνουν αισθητά σε

άλλους, οι οποίοι είτε δεν πληρώνουν για το όφελος που έχουν, είτε δεν αποζημιώνονται για τη ζημιά που τους γίνεται. Στις περιπτώσεις αυτές, οι οικονομολόγοι μιλούν για (θετικές ή αρνητικές) *εξωτερικές επιδράσεις*. Σε άλλες περιπτώσεις ωστόσο, είναι είτε τεχνικά αδύνατο, είτε απαγορευτικό από την άποψη της δαπάνης, να προσδιορίζονται ορισμένες υπηρεσίες σε επιμέρους πρόσωπα, έτσι ώστε οι υπηρεσίες αυτές να μην είναι δυνατό να παρασχεθούν παρά μόνον σε όλους (ή τουλάχιστον να παρέχονται φτηνότερα και πιο αποτελεσματικά αν παρέχονται σε όλους). Στην κατηγορία αυτή δεν ανήκουν μόνο οι προφανείς περιπτώσεις, όπως η προστασία έναντι της βίας, από τις επιδημίες, ούτε μόνο οι καταστροφές από τις φυσικές δυνάμεις, όπως οι πλημμύρες ή οι κατολισθήσεις, αλλά επίσης και πολλές από τις ευκολίες που καθιστούν τη ζωή στις σύγχρονες πόλεις ανεκτή, οι περισσότεροι δρόμοι (εκτός από ορισμένους αυτοκινητόδρομους μεγάλων αποστάσεων όπου είναι δυνατό να επιβληθούν διόδια), η πρόνοια για μονάδες μέτρησης, καθώς και για πολλών ειδών πληροφορίες, από κτηματολόγια, χάρτες και στατιστικές ως τα πιστοποιητικά ποιότητας ορισμένων αγαθών ή υπηρεσιών που προσφέρονται στην αγορά. Σε πολλές περιπτώσεις, η παροχή των υπηρεσιών αυτών θα μπορούσε να μην φέρει κανένα κέρδος σε εκείνους που τις παρέχουν, και ως εκ τούτου να μην προσφέρονται από την αγορά. Πρόκειται για τα συλλογικά ή τα κυρίως ειπείν δημόσια αγαθά, για την παροχή των οποίων είναι αναγκαίο να επινοηθεί κάποια μέθοδος διαφορετική από την πώληση σε επιμέρους χρήστες.

Θα ήταν κατ' αρχήν δυνατό να υποτεθεί ότι για τους σκοπούς αυτούς ο αναγκασμός είναι περιττός, αφού η αναγνώριση ενός κοινού συμφέροντος, που δεν μπορεί να ικανοποιηθεί παρά μόνο με κοινή δράση, θα οδηγούσε μια ομάδα λογικών ανθρώπων να συμβάλλουν με τη θέλησή τους στην οργάνωση των υπηρεσιών αυτών και στην πληρωμή τους. Όμως, αν και αυτό είναι πιθανό να συμβεί σε μικρές συγκριτικά ομάδες, ασφαλώς δεν αληθεύει για τις μεγάλες ομάδες. Όταν πρόκειται για ομάδες με μεγάλο αριθμό ατόμων, τα περισσότερα άτομα, σε όσο βαθμό κι αν επιθυμούν τη διάθεση των εν λόγω υπηρεσιών, εύλογα πιστεύουν ότι δεν έχει καμιά διαφορά στα αποτελέσματα είτε αυτά συμφωνήσουν να συμβάλλουν στις δαπάνες τους είτε όχι. Επιπλέον, ούτε τα άτομα που συμφωνούν να συμβάλλουν είναι εξασφαλισμένα ότι και τα άλλα άτομα θα πράξουν επίσης

κατά τον ίδιο τρόπο, και επομένως ο στόχος θα επιτευχθεί. Στην πραγματικότητα, εντελώς έλλογες σκέψεις θα καθοδηγήσουν το κάθε άτομο, αν και επιθυμία του είναι να συμβάλλουν και όλοι οι άλλοι, να αρνηθεί το ίδιο να πράξει κατά τον τρόπο αυτό⁴. Αν από την άλλη μεριά γνωρίζει ότι ο αναγκασμός μπορεί να επιβληθεί μόνο εφόσον επιβάλλεται σε όλους, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου, είναι λογικό γι' αυτό να συναινέσει στον αναγκασμό του, υπό τον όρο ότι ο αναγκασμός αυτός επιβάλλεται και στους άλλους. Σε πολλές περιπτώσεις, αυτός είναι ο μόνος τρόπος παροχής των συλλογικών αγαθών, τα οποία επιθυμούν όλοι ή τουλάχιστον η πλειονότητα.

Η ηθικότητα του αναγκασμού αυτού του είδους απέναντι σε θετικές πράξεις δεν είναι ίσως τόσο προφανής όσο η ηθικότητα των κανόνων που απλώς εμποδίζουν το άτομο να παραδιάσει το προστατευμένο πεδίο των άλλων. Ειδικότερα, στην περίπτωση που το εν λόγω συλλογικό αγαθό δεν το επιθυμούν όλοι ή έστω η πλειονότητα, αυτό θέτει σοβαρά προβλήματα. Ωστόσο, είναι σαφώς προς το συμφέρον των διαφορετικών ατόμων να συμφωνήσουν ώστε η υποχρεωτική επιβολή φόρων να χρησιμοποιηθεί επίσης για σκοπούς για τους οποίους αυτά δεν ενδιαφέρονται στο μέτρο που τα άλλα συμφωνούν ανάλογα να συμβάλλουν σε σκοπούς τους οποίους, ενώ αυτά επιθυμούν, τα άλλα δεν επιθυμούν. Μολονότι αυτό φαίνεται ως εάν τα άτομα να υπηρετούν σκοπούς για τους οποίους δεν ενδιαφέρονται, μια προσεκτικότερη εξέτασή του θα μας έκανε να το θεωρήσουμε ως ένα είδος ανταλλαγής: ο καθένας συμφωνεί να συνεισφέρει σ' ένα κοινό ταμείο (pool) σύμφωνα με τις ίδιες ενιαίες αρχές συνεννόησης ότι οι επιθυμίες του ως προς τις υπηρεσίες που θα χρηματοδοτηθούν από το ταμείο αυτό θα ικανοποιηθούν σε αναλογία προς τις εισφορές του. Στο βαθμό που ο καθένας θ' αναμένει ν' αποσπάσει από το κοινό αυτό ταμείο υπηρεσίες που αξίζουν γι' αυτόν περισσότερο από όσο έχει δώσει ως εισφορά, θα είναι προς το συμφέρον του να υποταχθεί στον αναγκασμό. Αφού στην περίπτωση πολλών συλλογικών αγαθών δεν θα είναι δυνατό να διαπιστωθεί με ακρίβεια ποιος ή σε ποια έκταση ωφελείται απ' αυτά τα αγαθά, ο μόνος μας σκοπός θα είναι να αισθάνεται ο καθένας ότι συνολικά όλα τα συλλογικά αγαθά που προσφέρονται σ' αυτόν αξίζουν τουλάχιστον όσο και η αξιούμενη απ' αυτόν εισφορά.

Με πολλά συλλογικά αγαθά που ικανοποιούν μόνο τις ανά-

γκες των κατοίκων μιας συγκεκριμένης περιοχής ή περιφέρειας, ο σκοπός αυτός είναι δυνατό να επιτευχθεί περισσότερο εάν όχι μόνο η διαχείριση των υπηρεσιών αλλά και η φορολογία ανατεθεί στα χέρια της τοπικής και όχι της κεντρικής εξουσίας. Εάν στο μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου αυτού, χάριν συντομίας, θα μιλάμε κατά κανόνα για κυβέρνηση σε ενικό αριθμό και θα τονίζουμε ότι μόνο η κυβέρνηση οφείλει να κατέχει τη δύναμη να επιβάλλει φόρους, τούτο δεν πρέπει να παρανοηθεί και να εκληφθεί ότι σημαίνει πως η δύναμη αυτή πρέπει να συγκεντρώνεται σε μια κεντρική εξουσία. Μια ικανοποιητική ρύθμιση για την παροχή συλλογικών αγαθών φαίνεται να απαιτεί το καθήκον αυτό να μεταβιβάζεται σε μεγάλο βαθμό στις τοπικές και περιφερειακές αρχές. Στα πλαίσια του βιβλίου αυτού δεν θα έχουμε την ευκαιρία να εξετάσουμε το όλο ζήτημα του συγκεντρωτισμού έναντι της αποκέντρωσης της κυβέρνησης, ούτε της ενιαίας κυβέρνησης έναντι της ομοσπονδιακής. Εδώ μπορούμε απλώς να τονίσουμε ότι η δύναμη αυτή αναγκασμού πρέπει να είναι συγκεντρωμένη σε μια ενιαία κεντρική κυβέρνηση. Απεναντίας, η μεταβίβαση όλων των εξουσιών, που είναι δυνατό να ασκηθούν σε τοπικό επίπεδο, σε υπηρεσίες που οι εξουσίες τους περιορίζονται μόνο στο επίπεδο αυτό, αποτελεί ίσως τον καλύτερο τρόπο για να εξασφαλιστεί ώστε τα δάση και τα οφέλη της κυβερνητικής δράσης να είναι κατά προσέγγιση αναλογικά.

Στην ακόλουθη συζήτηση περί του δημοσίου τομέα δύο είναι τα βασικά ζητήματα που πρέπει να έχουμε κατά νου. Το πρώτο είναι ότι, αντίθετα προς μια σωπηρή υπόθεση, το γεγονός ότι ορισμένες υπηρεσίες πρέπει να χρηματοδοτούνται με υποχρεωτικούς φόρους, αυτό με κανένα τρόπο δεν συνεπάγεται ότι πρέπει η κυβέρνηση να έχει την αρμοδιότητά τους. Μόλις επιλυθεί το πρόβλημα της χρηματοδότησης, αποτελεί συχνά την πλέον πρόσφορη μέθοδο να αφήνουμε την οργάνωση και τη διοίκηση των υπηρεσιών αυτών σε ανταγωνιστικές επιχειρήσεις και να στηριζόμαστε σε κατάλληλες μεθόδους διανομής των υποχρεωτικά συλλεγέντων πόρων μεταξύ των παραγωγών σύμφωνα με ορισμένη εκπεφρασμένη προτίμηση των χρηστών. Ο καθηγητής Milton Friedman ανέπτυξε ένα ευφύες σχήμα ως προς αυτό για τη χρηματοδότηση της εκπαίδευσης με κουπόνια πληρωμής που δίνονται στους γονείς των παιδιών και χρησιμοποιούνται απ' αυτούς ως ολική ή τμηματική πληρωμή των υπηρεσιών που προσφέρονται από τα σχολεία: πρόκειται για μια αρχή που

είναι δυνατόν να εφαρμοστεί σε πολλά άλλα πεδία⁵.

Το δεύτερο σημαντικό ζήτημα που πρέπει να έχουμε κατά νου είναι ότι στην περίπτωση των κυρίως ειπείν συλλογικών αγαθών, όπως επίσης και σε ορισμένες περιπτώσεις εκείνων των «εξωτερικών επιδράσεων» που καθιστούν τις επιδράσεις των ατομικών δραστηριοτήτων ένα είδος συλλογικού αγαθού (ή συλλογικής ενόχλησης), καταφεύγουμε σε μια υποδεέστερη μέθοδο παροχής των υπηρεσιών αυτών επειδή δεν υπάρχουν οι συνθήκες που είναι αναγκαίες για να καταστεί δυνατή η παροχή τους με την αποτελεσματικότερη μέθοδο της αγοράς. Εκεί όπου οι εν λόγω υπηρεσίες παρέχονται με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο αφού η παραγωγή τους κατευθύνεται από τον αυθόρμητο μηχανισμό της αγοράς, είναι διαρκώς επιθυμητό να στηρίζονται σ' αυτό το μηχανισμό και να χρησιμοποιούν τη μέθοδο αναγκασμού της κεντρικής απόφασης μόνον για την ανεύρεση των πόρων, αφήνοντας συνάμα την οργάνωση της παραγωγής των υπηρεσιών αυτών και τη διανομή των διαθέσιμων μέσων μεταξύ των διαφόρων παραγωγών στις δυνάμεις της αγοράς κατά το μέτρο του δυνατού. Επιπλέον, μια από τις καθοριστικές εκτιμήσεις όταν καταφεύγουμε στην τεχνική της σκοπούμενης οργάνωσης, όπου αυτό είναι αναπόφευκτο για την επίτευξη επιμέρους στόχων, πρέπει πάντοτε να είναι ότι δεν θα το κάνουμε κατά τρόπο που βλάπτει τη λειτουργία της αυθόρμητης ρύθμισης της αγοράς, από την οποία εξαρτώμαστε για πολλές άλλες και συχνά πιο σημαντικές ανάγκες.

Η οριοθέτηση του δημόσιου τομέα

Αφού η κυβέρνηση έχει το αποκλειστικό δικαίωμα του αναγκασμού, αυτό συχνά σημαίνει ότι μόνον αυτή είναι δυνατό να παρέχει ορισμένες υπηρεσίες οι οποίες πρέπει να χρηματοδοτηθούν με την επιβολή φορολογίας. Τούτο δεν σημαίνει ωστόσο, ότι πρέπει να επιφυλάσσεται υπέρ της κυβέρνησης το δικαίωμα παροχής των υπηρεσιών αυτών εάν είναι δυνατό να βρεθούν άλλα μέσα για την παροχή τους. Η τρέχουσα διάκριση μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα εκλαμβάνεται μερικές φορές εσφαλμένα ότι σημαίνει πως υπάρχουν ορισμένες υπηρε-

σίες πέραν της επιβολής των κανόνων ορθής συμπεριφοράς, οι οποίες πρέπει να επιφυλάσσονται διά νόμου στην κυβέρνηση. Τούτο δεν δικαιώνεται. Ακόμη κι αν σε δεδομένες περιστάσεις μόνον η κυβέρνηση είναι στην πραγματικότητα σε θέση να παράσχει επιμέρους υπηρεσίες, τούτο δεν αποτελεί λόγο για ν' απαγορευτεί στις ιδιωτικές υπηρεσίες να προσπαθήσουν να βρουν μεθόδους παροχής των υπηρεσιών αυτών χωρίς τη χρήση δυνάμεων αναγκασμού. Είναι επίσης σημαντικό ο τρόπος με τον οποίο η κυβέρνηση παρέχει τις υπηρεσίες αυτές να μην είναι τέτοιος ώστε να καθιστά αδύνατη την παροχή τους από άλλους. Είναι δυνατό να βρεθούν νέες μέθοδοι στη βάση των οποίων να καταστεί δυνατή, εκεί που πρώτα ήταν αδύνατο, η πώληση μιας υπηρεσίας μόνο σ' εκείνους που επιθυμούν να πληρώσουν γι' αυτήν, με αποτέλεσμα να κάνουν τη μέθοδο της αγοράς εφαρμόσιμη σε πεδία που δεν ήταν δυνατό προηγουμένως να εφαρμοστεί. Ένα παράδειγμα αποτελεί η ασύρματη ραδιοφωνία: στο βαθμό που η μετάδοση ενός σταθμού μπορεί να ληφθεί από οποιονδήποτε, η πώληση ενός προγράμματος σε συγκεκριμένους χρήστες είναι αδύνατη. Η τεχνική πρόοδος όμως θα μπορούσε κάλλιστα να επιτρέψει τη δυνατότητα περιορισμού της λήψης σε εκείνους που χρησιμοποιούν ειδικό εξοπλισμό, επιτρέποντας τη λειτουργία της αγοράς.

Εκείνο που γενικά περιγράφεται ως δημόσιος τομέας δεν πρέπει λοιπόν να ερμηνεύεται ως ένα σύνολο από λειτουργίες ή υπηρεσίες τις οποίες έχει η κυβέρνηση· θα έπρεπε μάλλον να θεωρηθούν ως μια περιορισμένη ποσότητα υλικών μέσων που τίθενται στη διάθεση της κυβέρνησης για να επιτελέσει τις υπηρεσίες που της ζητήθηκε να επιτελέσει. Ως προς αυτό, η κυβέρνηση δεν χρειάζεται καμιά άλλη ειδική δύναμη εκτός από την αναγκαστική εύρεση μέσων σύμφωνα με μια ορισμένη ενιαία αρχή, αλλά κατά τη διαχείριση των μέσων αυτών δεν πρέπει ν' απολαμβάνει κανένα ειδικό προνόμιο και πρέπει να υπόκειται στους ίδιους γενικούς κανόνες συμπεριφοράς και δυνάμεις ανταγωνισμού όπως κάθε άλλη οργάνωση.

Η ύπαρξη ενός τέτοιου δημόσιου τομέα⁶, που περιλαμβάνει το προσωπικό και τους υλικούς πόρους που τίθενται υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης και όλους τους θεσμούς και διευκολύνσεις που παρέχει και συντηρεί σε δημόσια χρήση, δημιουργεί προβλήματα ρύθμισης που επιλύονται σήμερα με τη νομοθεσία. Οι «νόμοι» που θεσπίζονται για το σκοπό αυτό έχουν ωστόσο

τελείως διαφορετικό χαρακτήρα από εκείνους τους γενικούς κανόνες συμπεριφοράς που ως τώρα εξετάσαμε ως το νόμο. Αυτοί ρυθμίζουν την παροχή και την ιδιωτική χρήση ορισμένων δημοσίων διευκολύνσεων, όπως είναι οι δρόμοι και διάφορες άλλες δημόσιες υπηρεσίες που παρέχονται από την κυβέρνηση για γενική χρήση. Οι απαιτούμενοι κανόνες θα έχουν σαφώς τη φύση κανόνων οργάνωσης που αποσκοπούν σε συγκεκριμένα αποτελέσματα και όχι κανόνων ορθής συμπεριφοράς που οριοθετούν τις ιδιωτικές σφαίρες· το περιεχόμενό τους εξ άλλου θα καθορίζεται πρωταρχικά από εκτιμήσεις αποτελεσματικότητας και σκοπιμότητας μάλλον παρά από εκτιμήσεις δικαιοσύνης. Πρόκειται για υποθέσεις της κυβέρνησης και όχι της κυρίως ειπείν νομοθεσίας· και παρά το γεγονός ότι η κυβέρνηση, εγκαθιδρύοντας τους κανόνες αυτούς ως προς τη χρήση των παρεχομένων υπηρεσιών, οφείλει να δεσμεύεται από ορισμένες γενικές αρχές δικαιοσύνης, όπως λ.χ. να αποφεύγει τις αυθαίρετες διακρίσεις, το ουσιαστικό περιεχόμενο των κανόνων θα καθορίζεται κυρίως από εκτιμήσεις σκοπιμότητας ή από την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών που πρόκειται να παραχθούν.

Ένα καλό παράδειγμα τέτοιων κανόνων για τη χρήση των δημοσίων θεσμών, που παρατίθεται συχνά αλλά παραπλανητικά ως παράδειγμα κανόνων ορθής συμπεριφοράς, είναι ο Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας ή το σύνολο των ρυθμίσεων οδικής κυκλοφορίας. Μολονότι οι κανόνες αυτοί έχουν επίσης τη μορφή κανόνων συμπεριφοράς, διαφέρουν από τους γενικούς κανόνες ορθής συμπεριφοράς κατά το ότι δεν οριοθετούν ιδιωτικά πεδία και δεν έχουν γενική εφαρμογή παρά μόνο ως προς τη χρήση ορισμένων παρεχομένων από την κυβέρνηση διευκολύνσεων. (Ο Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας για παράδειγμα δεν ισχύει για την κυκλοφορία σ' ένα ιδιωτικό πάρκο στο οποίο δεν έχει πρόσβαση το ευρύ κοινό.)

Αν και οι ειδικές αυτές ρυθμίσεις για τη χρήση των διευκολύνσεων που παρέχει η κυβέρνηση είναι αναμφίβολα αναγκαίες, πρέπει να προφυλαχτούμε απέναντι στην επικρατούσα τάση να επεκταθεί η αντίληψη αυτή της ρύθμισης σε άλλα λεγόμενα δημόσια πεδία, όπου τις διευκολύνσεις παρέχουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ένα ιδιωτικό θέατρο, ένα εργοστάσιο, ένα πολυκατάστημα, ένα γυμναστήριο ή ένα γενικής χρήσης οίκημα δεν γίνεται δημόσιος χώρος με την αυστηρή έννοια επειδή σε μεγάλο βαθμό το χρησιμοποιεί το κοινό. Είναι χωρίς καμιά αμφιβολία

αναγκαία η θέσπιση ενιαίων κανόνων υπό τους οποίους οι χώροι αυτοί πρέπει να παραδίδονται στην κοινή χρήση: είναι προφανώς επιθυμητό ότι καθώς μπαίνει κανείς σε ένα τέτοιο χώρο να υποθέσει ότι τηρούνται ορισμένοι κανόνες ασφάλειας και υγείας. Οι κανόνες όμως αυτοί, οι οποίοι πρέπει να τηρούνται καθώς ιδιωτικά ιδρύματα παραδίδονται σε κοινή χρήση, εμπίπτουν σε μια κάπως διαφορετική κατηγορία από εκείνους που δημιουργήθηκαν για τη χρήση και της διαχείριση ιδρυμάτων που παρέχει και φροντίζει η κυβέρνηση. Το περιεχόμενό τους δεν θα καθορίζεται από το σκοπό του ιδρύματος και ο σκοπός τους θα είναι απλώς να προστατεύει τα πρόσωπα που χρησιμοποιούν τις διευκολύνσεις αυτές παρέχοντας σ' αυτά πληροφορίες τι πρέπει να υπολογίζουν σε κάθε χώρο που εισέρχονται για τους σκοπούς τους και τι είναι επιτρεπτό να κάνουν εκεί. Ο επιμέρους ιδιοκτήτης είναι ασφαλώς ελεύθερος να προσθέσει στις έννομες αυτές ρυθμίσεις, που απαιτούνται προκειμένου ένας χώρος να παραδοθεί στο ευρύ κοινό, και τους δικούς του ειδικούς όρους επί τη βάση των οποίων είναι διατεθειμένος να δεχθεί πελάτες. Οι περισσότερες ειδικές ρυθμίσεις που τίθενται για τη χρήση συγκεκριμένων υπηρεσιών που παρέχει η κυβέρνηση είναι αυτού του είδους μάλλον, παρά γενικοί κανόνες.

Ο ανεξάρτητος τομέας

Το ζήτημα ότι ο «δημόσιος τομέας» δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια κλίμακα σκοπών για την επιδίωξη των οποίων η κυβέρνηση έχει το μονοπώλιο, αλλά μάλλον ως κλίμακα αναγκών τις οποίες η κυβέρνηση καλείται να ικανοποιήσει στο βαθμό και εφόσον δεν είναι δυνατό να ικανοποιηθούν καλύτερα με άλλους τρόπους, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να θυμηθούμε ότι συνδέεται μ' ένα άλλο σημαντικό ζήτημα, το οποίο δεν είναι δυνατό εδώ παρά να θιγεί εν συντομία. Μολονότι η κυβέρνηση χρειάζεται να επέμβει όπου η αγορά αποτυγχάνει να προσφέρει την αναγκαία υπηρεσία, η χρήση των δυνάμεων αναγκασμού της κυβέρνησης για τη συγκέντρωση των αναγκαίων μέσων δεν αποτελεί συχνά ούτε τη μόνη ούτε την καλύτερη εναλλακτική λύση. Ίσως

το πιο αποτελεσματικό μέσο παροχής συλλογικών αγαθών να είναι στις περιπτώσεις εκείνες όπου τα αγαθά αυτά τα ζητά μια πλειοψηφία ή τουλάχιστον ένα τμήμα του πληθυσμού, αρκετά μεγάλο αριθμητικά για να κάνει αισθητή πολιτικά τη σημασία του. Ωστόσο, υπάρχουν πάντοτε πολλές υπηρεσίες που λείπουν· τις υπηρεσίες αυτές, τις οποίες πολλοί χρειάζονται και οι οποίες έχουν όλα τα χαρακτηριστικά των συλλογικών αγαθών, τις φροντίζει ένας σχετικά μικρός αριθμός. Μια μεγάλη αρετή της αγοράς είναι ότι υπηρετεί μειοψηφίες όσο και πλειοψηφίες. Υπάρχουν ορισμένα πεδία, ιδιαίτερα εκείνα που περιγράφονται ως πεδία «πολιτισμικών» ενδιαφερόντων, στα οποία πρέπει και να αμφισβητείται ακόμη εάν πρέπει να επιτρέπεται στις απόψεις της πλειοψηφίας να κερδίζουν την υπεροχή ή να παραβλέπονται οι απόψεις των μικρών ομάδων – όπως είναι πιθανό να συμβαίνει όταν η πολιτική οργάνωση γίνεται η μοναδική δίοδος μέσω της οποίας είναι δυνατό να εκφραστούν ορισμένα γούστα (tastes). Κάθε νέο γούστο και επιθυμία είναι στην αρχή κατ' ανάγκη γούστο και επιθυμία των λίγων και εάν η ικανοποίησή του εξαρτιόταν από την επιδοκιμασία της πλειοψηφίας, σχεδόν όλα όσα αυτή θα ήθελε να απολαμβάνει, αφού πρώτα τα εγνωρίζε, θα της ήταν πάντοτε απρόσιτα.

Θα έπρεπε να θυμηθούμε ότι πολύ πριν η κυβέρνηση εισέλθει στα πεδία αυτά, πολλές από τις συλλογικές ανάγκες που είναι σήμερα γενικά αναγνωρισμένες, ικανοποιούνταν με τις προσπάθειες ατόμων ή ομάδων με δημόσιο αίσθημα, που παρείχαν τα μέσα για δημόσιους σκοπούς τους οποίους θεωρούσαν σημαντικούς. Η δημόσια εκπαίδευση και η δημόσια υγεία, οι βιβλιοθήκες και τα μουσεία, τα θέατρα και τα πάρκα, δεν δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά από τις κυβερνήσεις. Και μολονότι στα πεδία αυτά, στα οποία έδρασαν πρωτοποριακά οι ιδιώτες ευεργέτες, έχουν σήμερα αναλάβει σε μεγάλο βαθμό την πρωτοβουλία οι κυβερνήσεις⁷, εξακολουθεί να υπάρχει ακόμη η ανάγκη πρωτοβουλιών σε πολλά πεδία, η σημασία των οποίων δεν είναι ακόμη γενικά αναγνωρισμένη και στα οποία δεν είναι δυνατό ή επιθυμητό ν' αναλάβει την πρωτοβουλία η κυβέρνηση.

Στο παρελθόν την πρωτοβουλία είχε αρχικά η εκκλησία, αλλά πιο πρόσφατα, και ιδιαίτερα στον αγγλοσαξωνικό κόσμο, σε μεγάλο βαθμό την πρωτοβουλία είχαν τα ιδρύματα και τα κληροδοτήματα, τα ιδιωτικά σωματεία και στα αμέτρητα ιδιωτικά γραφεία πρόνοιας. Σε ορισμένο βαθμό, τ' ανωτέρω είχαν την

προέλευσή τους στην αφιέρωση μεγάλων ιδιωτικών περιουσιών για ποικίλους φιλανθρωπικούς σκοπούς. Πολλά όμως οφείλονται σε ιδεαλιστές με ελάχιστα μέσα που αφιέρωσαν το οργανωτικό και προπαγανδιστικό τους ταλέντο σε μια συγκεκριμένη υπόθεση. Αναμφίβολο είναι ότι στις εθελοντικές αυτές προσπάθειες χρωστάμε την αναγνώριση πολλών αναγκών και την ανακάλυψη πολλών μεθόδων για την ικανοποίησή τους, τις οποίες δεν θα ήταν δυνατό ν' αναμένουμε ποτέ από την κυβέρνηση· είναι επίσης αναμφίβολο ότι σε ορισμένα πεδία η εθελοντική προσπάθεια είναι πιο αποτελεσματική και παρέχει διεξόδους για αξιόλογες ενέργειες και ατομικά συναισθήματα που σε διαφορετική περίπτωση θα παρέμεναν αδρανή. Καμιά κυβερνητική υπηρεσία δεν επινόησε ούτε δημιούργησε μια τόσο αποτελεσματική οργάνωση όσο εκείνη του Ανώνυμου Αλκοολικού (Alcoholics Anonymous). Μου φαίνεται ότι οι προσπάθειες αποκατάστασης σε τοπικό επίπεδο προσφέρουν περισσότερες ελπίδες για τη λύση των άμεσων προβλημάτων των πόλεων μας απ' όσο τα κυβερνητικά προγράμματα «αστικής αναμόρφωσης»⁸. Και θα υπήρχαν περισσότερα επιτεύγματα προς την κατεύθυνση αυτή εάν η συνήθεια να καταφεύγουμε στην κυβέρνηση, μαζί με την κοντόθωρη επιθυμία να εφαρμόζουμε αμέσως και παντού τις ορατές σήμερα θεραπείες, δεν οδηγούσε τόσο συχνά την κυβέρνηση να καταλάβει πρώτη όλο αυτό το πεδίο, με αποτέλεσμα οι πρώτες και συχνά αδέξιες προσπάθειές της να εμποδίζουν το δρόμο για κάτι καλύτερο.

Από την άποψη αυτή, ο αποδεκτός διττός χωρισμός ολόκληρου του πεδίου σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα είναι κάπως παραπλανητικός. Όπως έχει με έμφαση υποστηρίξει ο R.C. Cornuelle⁹, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για μια υγιή κοινωνία να διατηρούμε μεταξύ του εμπορικού (commercial) και του κυβερνητικού τομέα έναν τρίτο, ανεξάρτητο τομέα, που είναι συχνά σε θέση και πρέπει να παρέχει περισσότερο αποτελεσματικά πολλά από εκείνα που πιστεύουμε σήμερα ότι πρέπει να παρέχει η κυβέρνηση. Πράγματι, ο ανεξάρτητος αυτός τομέας θα μπορούσε σε μεγάλο βαθμό, σε άμεσο ανταγωνισμό με την κυβέρνηση για δημόσιες υπηρεσίες, να μετριάσει τον πλέον δυσώδυνο κίνδυνο της κυβερνητικής δραστηριότητας, δηλαδή τη δημιουργία μονοπωλίου με όλες τις δυνάμεις και την ανεπάρκεια ενός μονοπωλίου. Δεν αληθεύει καθόλου ότι «δεν υπάρχει καμιά εναλλακτική λύση στη δημόσια διαχείριση»¹⁰, όπως ισχυρίζεται

ο J.K. Galbraith. Συχνά υπάρχει, και τουλάχιστον στις ΗΠΑ οι άνθρωποι χρωσταν' αυτήν πολύ περισσότερα απ' όσο γνωρίζουν. Η ανάπτυξη του ανεξάρτητου αυτού τομέα και των δυνατοτήτων του αποτελεί σε πολλά πεδία το μόνο τρόπο για ν' αποτραπεί ο κίνδυνος να κυριαρχήσει πλήρως η κυβέρνηση στην κοινωνική ζωή. Ο R.C. Coquelle έχει δείξει το δρόμο και η αισιοδοξία του ως προς το τι θα μπορούσε να πετύχει ο ανεξάρτητος αυτός τομέας εάν αναπτυσσόταν εσκεμμένα, μολονότι φαίνεται από πρώτη ματιά απατηλή, δεν είναι ωστόσο υπερβολική. Το μικρό του βιβλίο στο θέμα αυτό μου φαίνεται ότι αποτελεί μια από τις πολλά υποσχόμενες εξελίξεις των πολιτικών ιδεών τα τελευταία χρόνια.

Αν και τα πραγματικά και πιθανά επιτεύγματα του ανεξάρτητου αυτού τομέα θα συνιστούσαν μια ιδιαίτερα γλαφυρή απόδειξη ενός από τα βασικά επιχειρήματα του παρόντος βιβλίου, μπορούμε, μια και ο στόχος μας είναι να επινοήσουμε αποτελεσματικά όρια στις εξουσίες της κυβέρνησης, παρεμπιπτόντως να ρίξουμε σ' αυτά μια ματιά. Θα ευχόμουν να είχα τη δυνατότητα ν' αναπτύξω το θέμα αυτό εκτενέστερα, έστω μόνο για να γίνει αντιληπτό το ζήτημα ότι «δημόσιο πνεύμα» δεν χρειάζεται πάντοτε να σημαίνει την αξίωση ή την υποστήριξη της κυβερνητικής δράσης. Δεν πρέπει όμως να απομακρυνθώ τόσο πολύ από το κύριο αντικείμενο του κεφαλαίου αυτού, που είναι οι λειτουργίες τις οποίες θα μπορούσε να επιτελεί επωφελώς η κυβέρνηση, και όχι εκείνες τις οποίες δεν χρειάζεται ν' αναλάβει.

Η φορολογία και το μέγεθος του δημόσιου τομέα

Τα διάφορα άτομα ενδιαφέρονται για τις ποικίλες υπηρεσίες που παρέχει η κυβέρνηση σε διαφορετικούς βαθμούς. Το πιο πιθανό είναι να συμφωνήσουν μεταξύ τους πραγματικά μόνον ως προς τον όγκο των υπηρεσιών που παρέχονται, δεδομένου ότι το καθένα αναμένει να λάβει κατά προσέγγιση υπηρεσίες ανάλογα με το φόρο που κατέβαλε. Όπως είδαμε, αυτό δεν πρέπει να ερμηνευτεί ότι το κάθε άτομο συμφωνεί να πληρώσει τη δαπάνη κάθε κυβερνητικής υπηρεσίας, αλλά ότι το καθένα συναινεί να πληρώσει σύμφωνα με την ίδια ενιαία αρχή για

υπηρεσίες που λαμβάνει σε βάρος του κοινού ταμείου. Πρέπει γι' αυτό να είναι η απόφαση για το επίπεδο της φορολογίας εκείνη που θα καθορίσει το συνολικό μέγεθος του δημόσιου τομέα.

Αν όμως μόνο με μια συμφωνία για το συνολικό όγκο των κυβερνητικών υπηρεσιών, δηλαδή με μια συμφωνία πάνω στο σύνολο των πόρων που ανατίθενται στην κυβέρνηση, είναι δυνατό να επιτευχθεί μια ορθολογική απόφαση ως προς τις παρεχόμενες από την κυβέρνηση υπηρεσίες, αυτό προϋποθέτει ότι ο κάθε πολίτης που ψηφίζει υπέρ μιας συγκεκριμένης δαπάνης γνωρίζει ότι πρέπει να αναλάβει το προκαθορισμένο μερίδιό του στη δαπάνη. Ωστόσο, η δημοσιονομική πρακτική στο σύνολό της αναπτύχθηκε κατά τρόπο ώστε να ξεγελάσει τον φορολογούμενο και να τον παρακινήσει να πληρώσει περισσότερα απ' όσο είναι πληροφορημένος και να τον κάνει να συμφωνήσει στη δαπάνη πιστεύοντας ότι κάποιος άλλος θα υποχρεωθεί να πληρώσει γι' αυτήν. Ακόμη και στη θεωρία της δημόσιας οικονομίας έχουν προβληθεί όλες οι πιθανές θεωρήσεις για τον προσδιορισμό των αρχών της φορολογίας, εκτός από μια που φαίνεται να είναι η πιο σημαντική στη δημοκρατία: ότι η διαδικασία των αποφάσεων πρέπει να οδηγεί σ' έναν ορθολογικό περιορισμό του όγκου της δημόσιας δαπάνης. Αυτό φαίνεται ν' απαιτεί τον προκαθορισμό των αρχών στη βάση των οποίων το φορτίο θα κατανέμεται μεταξύ των ατόμων και τη γνώση εκείνου που θα ψηφίσει υπέρ μιας συγκεκριμένης δαπάνης ότι πρέπει να συμβάλει σ' αυτήν σε μια προκαθορισμένη κλίμακα κι έτσι να είναι σε θέση να εξισορροπεί τα οφέλη με τις δαπάνες.

Το κύριο μέλημα της δημόσιας οικονομίας ωστόσο, υπήρξε εξ αρχής να εισπράττει τα μεγαλύτερα ποσά με τη μικρότερη αντίσταση· έτσι η κυριότερη φροντίδα, να λειτουργήσει δηλαδή η μέθοδος εισπραξίας των μέσων ως εμπόδιο στη συνολική δαπάνη, παραμελήθηκε. Μια μέθοδος όμως φορολογίας που ενθαρρύνει την πεποίθηση ότι «ο άλλος θα πληρώσει», μαζί με την αποδοχή της αρχής ότι κάθε πλειοψηφία έχει το δικαίωμα να φορολογεί τις μειοψηφίες σύμφωνα με κανόνες που δεν ισχύουν για την πρώτη (όπως σε κάθε συνολική αύξηση του φορολογικού βάρους), θα παράγει μια διαρκή αύξηση των δημοσίων δαπανών πέρα από τις πραγματικές επιθυμίες των ατόμων. Η ορθολογική και υπεύθυνη απόφαση για τον όγκο της δημόσιας δαπάνης με δημοκρατική ψηφοφορία προϋποθέτει ότι σε κάθε απόφαση οι

επιμέρους ψηφοφόροι γνωρίζουν ότι θα υποχρεωθούν να πληρώσουν για τη δαπάνη που αποφασίστηκε. Εκεί όπου όσοι συναινούν σε ένα είδος δαπάνης δεν γνωρίζουν ότι είναι υποχρεωμένοι να πληρώσουν γι' αυτήν και το ζήτημα που εξετάζεται είναι σε ποιον θα πέσει το βάρος, και όπου η πλειοψηφία κατ' ακολουθία καταλαβαίνει ότι οι αποφάσεις της για τις δαπάνες πληρώνονται από άλλων τις τσέπες, το αποτέλεσμα είναι ότι δεν προσαρμόζεται η δαπάνη στη διάθεσή μας μέσα, αλλά τα μέσα θα υποχρεωθούν ν' ανταποκριθούν σε μια δαπάνη που αποφασίστηκε να λαμβάνεται υπόψη το κόστος. Η διαδικασία αυτή οδηγεί εν τέλει σε μια γενική στάση που θεωρεί την πολιτική πίεση και τον αναγκαγμό των άλλων ως το φτηνό τρόπο να πληρώνονται οι περισσότερες υπηρεσίες που επιθυμούμε.

Μια ορθολογική απόφαση για τον όγκο της δημόσιας δαπάνης αναμένεται μόνο αν οι αρχές με τις οποίες αποτιμάται του καθενός η συμβολή εξασφαλίζει ώστε καθώς αυτός ψηφίζει για κάθε δαπάνη, θα λαμβάνει υπόψη του το κόστος, και επομένως μόνο αν ο κάθε ψηφοφόρος γνωρίζει ότι πρέπει να συμβάλλει στις δαπάνες που επιδοκιμάζει σύμφωνα με ένα προκαθορισμένο κανόνα, χωρίς συνάμα να μπορεί να προστάζει να γίνει οτιδήποτε με τις δαπάνες άλλου. Το σύστημα που επικρατεί παρακινεί απεναντίας σε ανεύθυνη και μεγάλη δαπάνη.

Η τάση του δημόσιου τομέα ν' αναπτύσσεται προοδευτικά και απεριόριστα οδήγησε, σχεδόν πριν από εκατό χρόνια, στη διατύπωση του «νόμου της αυξανόμενης κυβερνητικής δαπάνης»¹¹. Σε ορισμένες χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία, η αύξηση αυτή έχει σήμερα φτάσει στο σημείο όπου το μερίδιο του εθνικού εισοδήματος που ελέγχει η κυβέρνηση είναι μεγαλύτερο από το 50%. Δεν πρόκειται παρά μόνο για μια συνέπεια την σύμφωνη προδιάθεσης των υπαρχόντων θεσμών προς την επέκταση του μηχανισμού της κυβέρνησης· και δεν είναι δυνατό ν' αναμένουμε να είναι διαφορετικά σ' ένα σύστημα στο οποίο πρώτα ορίζονται οι «ανάγκες» κι έπειτα τα μέσα παρέχονται με την απόφαση ανθρώπων που στο μεγαλύτερο μέρος τους βρίσκονται υπό την αυταπάτη ότι δεν εξαναγκάζονται να τα παρέχουν.

Αν και υπάρχουν ορισμένοι λόγοι να πιστέψουμε ότι με την αύξηση του γενικού πλούτου και της πυκνότητας του πληθυσμού το ποσοστό όλων εκείνων των αναγκών που δεν μπορούν να ικανοποιηθούν παρά μόνο με τη συλλογική δράση θα συνεχί-

σει να αυξάνεται, δεν υπάρχει κανένας λόγος να πιστέψουμε ότι το μερίδιο που οι κυβερνήσεις, και ιδιαίτερα οι κεντρικές κυβερνήσεις, ήδη ελέγχουν, συντελεί στην οικονομική χρήση των πόρων. Εκείνο που γενικώς παραβλέπουν όσοι ευνοούν την εξέλιξη αυτή είναι ότι κάθε δήμα που γίνεται προς την κατεύθυνση αυτή σημαίνει έναν ολοένα και μεγαλύτερο μετασχηματισμό της αυθόρμητης ρύθμισης της κοινωνίας, που ικανοποιεί τις ποικίλες ανάγκες των ατόμων, σε μια οργάνωση που δεν μπορεί να ικανοποιήσει παρά μόνον ένα συγκεκριμένο σύνολο αναγκών που το αποφασίζει η πλειοψηφία - ή, σε μεγαλύτερο βαθμό, αφού η οργάνωση αυτή γίνεται ιδιαίτερα περίπλοκη για να κατανοηθεί από τους ψηφοφόρους, η γραφειοκρατία στα χέρια της οποίας εναποτίθεται η διαχείριση των μέσων αυτών.

Έχει πρόσφατα υποστηριχθεί με έμφαση ότι οι υπάρχοντες πολιτικοί θεσμοί οδηγούν σε ανεπαρκή παροχή υπηρεσιών από το δημόσιο τομέα¹². Είναι πιθανώς αληθές ότι ορισμένες από τις υπηρεσίες αυτές που οφείλει να παρέχει η κυβέρνηση παρέχονται ανεπαρκώς. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το σύνολο των δαπανών της κυβέρνησης είναι ιδιαίτερα μικρό. Θα μπορούσε να είναι εξ ίσου αληθές ότι η κυβέρνηση, έχοντας αναλάβει τόσα πολλά καθήκοντα, παραμελεί ορισμένα από τα πιο σημαντικά. Ωστόσο, ο παρών χαρακτήρας της διαδικασίας με την οποία καθορίζεται το μερίδιο των πόρων που πρέπει να αναλαμβάνει η κυβέρνηση φαίνεται να καθιστά πιθανότερο ότι το σύνολο είναι ήδη πολύ μεγαλύτερο από εκείνο που τα περισσότερα άτομα εγκρίνουν ή ακόμη συνειδητοποιούν. Αυτό επιβεβαιώνεται από τα αποτελέσματα διαφόρων δημοσκοπήσεων, η πιο πρόσφατη από τις οποίες στη Μεγάλη Βρετανία κατέδειξε ότι το 80% περίπου όλων των διαφόρων τάξεων και ομάδων ηλικίας επιθυμεί τη μείωση, και όχι περισσότερο από το 5% των ομάδων ηλικίας ευνοεί μια αύξηση στην κλίμακα του φόρου εισοδήματος - το μόνο φορτίο αναφορικά με το μέγεθος του οποίου φαίνεται να είχαν μια τουλάχιστον κατά προσέγγιση ορθή γνώμη¹³.

Ασφάλιση

Δεν χρειάζεται καθόλου να επεκταθούμε εδώ στο δεύτερο αδιαμφισβήτητο καθήκον της κυβέρνησης που οφείλει να επιτε-

λεί ακόμη και στο «ελάχιστο κράτος», αυτό της άμυνας εναντίον των εξωτερικών εχθρών. Μαζί με ολόκληρο το πεδίο των εξωτερικών σχέσεων πρέπει απλώς να αναφερθεί ως υπόμνηση πόσο μεγάλη είναι η σφαίρα εκείνων των κυβερνητικών δραστηριοτήτων που δεν μπορούν να τεθούν με αυστηρότητα υπό γενικούς κανόνες (ούτε να τεθούν υπό την αποτελεσματική διεύθυνση μιας αντιπροσωπευτικής συνέλευσης) και όπου η εκτελεστική εξουσία πρέπει να έχει εκτεταμένες διακριτικές εξουσίες. Είναι ίσως χρήσιμο στο σημείο αυτό να θυμηθούμε ότι η πλαισίωση επιθυμία να γίνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις ισχυρές στις σχέσεις τους με άλλες χώρες ήταν εκείνη που οδήγησε να ανατίθενται σ' αυτές καθήκοντα που θα μπορούσαν ενδεχομένως να επιτελούνται αποτελεσματικότερα από τις περιφερειακές ή τις τοπικές εξουσίες. Η κύρια αιτία για τη σταδιακή συγκεντροποίηση των κυβερνητικών εξουσιών υπήρξε ανέκαθεν ο κίνδυνος του πολέμου.

Ωστόσο, ο κίνδυνος από εξωτερικούς εχθρούς (ή πιθανώς και από εσωτερική εξέγερση) δεν είναι ο μόνος για όλα τα μέλη της κοινωνίας που δεν μπορεί ν' αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά παρά μόνο με μια οργάνωση με δυνάμεις αναγκασμού. Λίγοι θα είναι εκείνοι που θα αμφισβητήσουν ότι μόνο μια τέτοια οργάνωση μπορεί ν' αντιμετωπίσει τις συνέπειες φυσικών καταστροφών, όπως είναι οι καταιγίδες, οι πλημμύρες, οι σεισμοί, οι επιδημίες κ.λπ., και να πάρει μέτρα για να τις προλάβει ή να τις ανακουφίσει. Αυτό το αναφέρουμε μόνο για να θυμηθούμε έναν άλλο λόγο γιατί είναι σημαντικό η κυβέρνηση να ελέγχει τα υλικά μέσα που σε μεγάλο βαθμό είναι ελεύθερη να χρησιμοποιεί κατά τη διακριτική της ευχέρεια.

Υπάρχει ωστόσο μια ακόμη κατηγορία συνηθισμένων κινδύνων σε σχέση με τους οποίους η ανάγκη κυβερνητικής δράσης δεν ήταν έως πρόσφατα γενικά αποδεκτή και όπου ως αποτέλεσμα της διάλυσης των δεσμών της τοπικής κοινότητας και της ανάπτυξης της ανοιχτής κοινωνίας με υψηλό βαθμό κινητικότητας, ένας ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός ανθρώπων δεν είναι πλέον στενά συνδεδεμένος με τις επιμέρους ομάδες στη βοήθεια και την υποστήριξη των οποίων θα μπορούσε να υπολογίζει σε περίπτωση κακοτυχίας. Το πρόβλημα εδώ είναι πρωταρχικά η τύχη εκείνων που για διάφορους λόγους δεν μπορούν να κερδίζουν το ψωμί τους με την εργασία τους, όπως οι άρρωστοι, οι γέροι, οι σωματικά και διανοητικά ανάπηροι, οι χήρες και τα

ορφανά – δηλαδή όλοι οι άνθρωποι που βρίσκονται σε αντίξοες συνθήκες, στις οποίες μπορεί να βρεθεί ο καθένας, και τις οποίες τα περισσότερα άτομα δεν μπορούν μόνο τους ν' αντιμετωπίσουν επαρκώς, αλλά στις οποίες μόνον η κοινωνία που έχει φτάσει σ' ένα ορισμένο επίπεδο πλούτου είναι σε θέση να φροντίσει για όλους.

Η εξασφάλιση ενός ορισμένου ελάχιστου εισοδήματος για όλους ή ενός είδους ορίου κάτω από το οποίο κανείς δεν χρειάζεται να βρίσκεται ακόμη κι όταν δεν είναι σε θέση να αυτοσυντηρηθεί, δεν φαίνεται ν' αποτελεί μόνο μιαν εντελώς νόμιμη προστασία έναντι ενός συνηθισμένου για όλους κινδύνου, αλλά αναγκαίο τμήμα της Μεγάλης Κοινωνίας, στην οποία το άτομο δεν έχει πλέον ιδιαίτερες αξιώσεις από τα μέλη της συγκεκριμένης μικροομάδας στην οποία γεννήθηκε. Ένα σύστημα που αποσκοπεί να ξεμυαλίσει έναν μεγάλο αριθμό ατόμων να εγκαταλείψουν τη σχετική ασφάλεια που τους παρέχει ή ένταξή τους ως μέλη στη μικρή ομάδα, θα παρήγαγε σύντομα μεγάλη δυσάρεσκεια και βίαιη αντίδραση σε εκείνους που αφού πρώτα απόλαυσαν τα οφέλη του θα ευρισκονταν χωρίς βοήθεια όταν χωρίς δικό τους σφάλμα δεν θα ήταν σε θέση να κερδίσουν το ψωμί τους¹⁴.

Είναι ατυχές ότι η προσπάθεια διασφάλισης ενός ενιαίου ελαχίστου ορίου για όλους όσους δεν είναι σε θέση ν' αυτοσυντηρηθούν έχει συνδεθεί με τους εντελώς διαφορετικούς σκοπούς διασφάλισης της «δίκαιης» διανομής των εισοδημάτων που, όπως είδαμε, οδήγη στην προσπάθεια διασφάλισης στα άτομα του ιδιαίτερου επιπέδου που πέτυχαν. Η διασφάλιση αυτή θα συνιστούσε προφανώς ένα προνόμιο που δεν θα ήταν δυνατό να παραχωρηθεί σε όλους, ενώ θα ήταν δυνατό να παραχωρηθεί σε ορισμένους μόνο σε βάρος των προοπτικών για τους άλλους. Όταν τα μέσα που είναι αναγκαία για το σκοπό αυτό συγκεντρώνονται με τη γενική φορολογία, αυτό επιπλέον παράγει το μη αναμενόμενο αποτέλεσμα να αυξηθεί η ανισότητα πέραν του βαθμού που αποτελεί αναγκαία συνθήκη για τη λειτουργία της αγοράς: τούτο επειδή, σε αντίθεση με την περίπτωση κατά την οποία οι συντάξεις αυτές στους ηλικιωμένους, στους μη ικανούς ή στους υπεξούσιους χορηγούνται είτε από τον εργοδότη ως τμήμα της συμβάσεως εργασίας (δηλαδή ως ένα είδος πληρωμής υπό προθεσμία), είτε με εθελοντική ή υποχρεωτική ασφάλιση, δεν θα υπάρξει καμιά αντίστοιχη μείωση της αμοιβής που λαμβάνεται όταν παρέχονται οι ακριβότερες υπηρεσίες, με αποτέλε-

σμα η συνεχιζόμενη καταβολή του υψηλότερου αυτού εισοδήματος από δημόσιους πόρους μετά τη λήξη παροχής των υπηρεσιών να συνιστά καθαρό επιπρόσθετο κέρδος στο υψηλότερο εισόδημα που έχει αποκτηθεί στην αγορά.

Ακόμη και η αναγνώριση της αξίωσης του κάθε πολίτη ή κατοίκου μιας χώρας σε ένα ελάχιστο όριο, που εξαρτάται από το μέσο επίπεδο του πλούτου της χώρας αυτής, συνεπάγεται παρ' όλα αυτά την αναγνώριση ενός είδους συλλογικής ιδιοκτησίας των πόρων της χώρας, πράγμα που δεν συμβιβάζεται με την ιδέα της ανοιχτής κοινωνίας και θέτει σοβαρά προβλήματα. Είναι προφανές ότι επί μεγάλο χρονικό διάστημα θα είναι εντελώς αδύνατο να διασφαλιστεί ένα επαρκές και ομοιόμορφο ελάχιστο όριο για όλους τους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο, ή τουλάχιστον ότι οι πλουσιότερες χώρες θα είναι απρόθυμες να μη διασφαλίσουν στους πολίτες τους υψηλότερα επίπεδα από εκείνα που μπορούν να διασφαλιστούν για όλους τους ανθρώπους. Για να περιοριστούμε όμως στους πολίτες των επιμέρους χωρών, η διασφάλιση ελαχίστων ορίων υψηλότερων από εκείνα που ισχύουν διεθνώς συνιστά προνόμιο και καθιστά αναγκαίους ορισμένους περιορισμούς στην ελεύθερη μετακίνηση των ανθρώπων μεταξύ των χωρών. Υπάρχουν ασφαλώς και άλλοι λόγοι που καθιστούν τους περιορισμούς αυτούς αναπόφευκτους στο βαθμό που υπάρχουν ορισμένες εθνικές ή εθνολογικές διαφορές (ιδιαίτερα διαφορές στο ρυθμό αύξησης του πληθυσμού) – οι οποίες με τη σειρά τους δεν είναι πιθανό να εξαλειφθούν στο μέτρο που εξακολουθούν να ισχύουν οι περιορισμοί στη μετανάστευση. Πρέπει να πούμε ευθέως ότι εδώ έχουμε να κάνουμε με περιορισμούς στη γενική εφαρμογή εκείνων των αρχών φιλελεύθερης πολιτικής, τους οποίους καθιστούν αναπόφευκτους τα υπαρκτά δεδομένα του σημερινού κόσμου. Οι περιορισμοί αυτοί δεν συνιστούν μοιραίες ρωγμές στο επιχείρημα αφού εξυπνοούν απλώς ότι οι φιλελεύθερες αρχές, όπως η ανοχή ιδιαίτερα, μπορούν να εφαρμοστούν με συνέπεια μόνο σε εκείνους οι οποίοι υπακούουν στις φιλελεύθερες αρχές και δεν είναι δυνατόν πάντοτε να εκτείνονται και σε εκείνους που δεν υπακούουν σ' αυτές. Το αυτό ισχύει και για ορισμένες ηθικές αρχές. Οι αναγκαίες αυτές εξαιρέσεις στο γενικό κανόνα δεν παρέχουν ως συνέπεια καμιά δικαίωση σε ανάλογες εξαιρέσεις μέσα στη σφαίρα στην οποία είναι δυνατό η κυβέρνηση να εφαρμόζει με συνέπεια τις φιλελεύθερες αρχές.

Δεν είναι δυνατό να επιχειρήσουμε στο σημείο αυτό να εξετάσουμε καμιά από τις τεχνικές λεπτομέρειες της προσήκουσας ρύθμισης ενός μηχανισμού «κοινωνικής ασφάλισης» που δεν θα καταστρέψει τη ρύθμιση της αγοράς, ούτε θα παραβιάζει τις βασικές αρχές της ατομικής ελευθερίας. Αυτά τα κάναμε αλλού¹⁵.

Το κυβερνητικό μονοπώλιο των υπηρεσιών

Υπάρχουν δύο πολύ σημαντικά πεδία υπηρεσιών στα οποία οι κυβερνήσεις επί μακρόν έχουν ασκήσει το μονοπώλιο (ή το αποκλειστικό προνόμιο), μέχρι του σημείου ώστε να θεωρούνται αναγκαία και φυσικά χαρακτηριστικά της κυβέρνησης, παρά το γεγονός ότι τα μονοπώλια αυτά ούτε εισήχθησαν χάριν του κοινού οφέλους, ούτε κατέληξαν σ' αυτό: το αποκλειστικό δικαίωμα έκδοσης χρήματος και παροχής υπηρεσιών ταχυδρομείου. Αυτά δεν εισήχθησαν προκειμένου να εξυπηρετηθούν καλύτερα οι άνθρωποι, αλλά για ν' αυξηθούν οι εξουσίες της κυβέρνησης: ως αποτέλεσμα, το κοινό όχι μόνον εξυπηρετείται πολύ χειρότερα από καθετί άλλο, αλλά, τουλάχιστον στην περίπτωση του χρήματος, εκτίθεται σε κινδύνους κατά την ανάπτυξη των συνηθισμένων βιοποριστικών δραστηριοτήτων του που είναι στενά συνδεδεμένοι με τον πολιτικό έλεγχο του χρήματος και για τους οποίους σύντομα θα ανακάλυπτε ένα τρόπο να παρεμποδίσει εάν του επιτρεπόταν να το κάνει.

Σε ό,τι αφορά το ταχυδρομικό μονοπώλιο (στις ΗΠΑ μόνο σε σχέση με την παράδοση των επιστολών), το μόνο που χρειάζεται να ειπωθεί είναι ότι χρωστάει την ύπαρξή του μόνο –και δεν δικαιολογείται από τίποτα άλλο– στην επιθυμία της κυβέρνησης να ελέγχει τις επικοινωνίες μεταξύ των πολιτών¹⁶. Δεν ήταν η κυβέρνηση που το δημιούργησε πρώτη, αλλά αυτή ανέλαβε εκείνο που είχε δημιουργήσει η ιδιωτική επιχείρηση. Το μονοπώλιο αυτό, αντί να διασφαλίσει καλύτερες επικοινωνίες, ή έστω έσοδα για την κυβέρνηση, έχει τα τελευταία χρόνια διαρκώς χειροτερεύσει τις υπηρεσίες του σ' ολόκληρο τον κόσμο, και γίνεται όχι μόνο ένα ολοένα και μεγαλύτερο φορτίο στο φορολογούμενο, αλλά και μεγαλύτερο εμπόδιο στις επιχειρήσεις. Διότι τα συνδι-

κάτα, έχοντας ανακαλύψει ότι η κυβέρνηση είναι ο πιο ανήμπορος εργοδότης, έχουν κατορθώσει ν' αποκτήσουν στις δημόσιες επιχειρήσεις μια ολοένα και μεγαλύτερη δύναμη, ώστε να εκδιάζουν τους πάντες αδιακρίτως παραλύοντας τη δημόσια ζωή. Αλλά πέρα από τις απεργίες και τα σχετικά, η ολοένα και μεγαλύτερη αναποτελεσματικότητα των κυβερνητικών υπηρεσιών ταχυδρομείου γίνεται πραγματικό εμπόδιο στην αποτελεσματική χρησιμοποίηση των πόρων. Ταιριάζουν σ' αυτό και όλες οι άλλες αντιρρήσεις εναντίον των πολιτικών διαχείρισης των άλλων υπηρεσιών «δημόσιας ανωφελείας» στις μεταφορές, τις επικοινωνίες και την ενέργεια ως κυβερνητικών μονοπωλίων, τις οποίες θα εξετάσουμε αργότερα.

Από την άλλη μεριά, το πρόβλημα των προσηκόντων νομισματικών ρυθμίσεων είναι ιδιαίτερα μεγάλο και δύσκολο για να το πραγματευτούμε επαρκώς στο παρόν πλαίσιο¹⁷. Η κατανόηση του εν προκειμένω απαιτεί την απελευθέρωσή μας από τις βαθιά ριζωμένες συνήθειες και την επανεξέταση σε πολλά σημεία της νομισματικής θεωρίας. Αν η κατάργηση του κυβερνητικού μονοπωλίου οδηγούσε στη γενική χρήση πολλών ανταγωνιζόμενων νομισμάτων (currencies), αυτό θα ήταν καθεαυτό μια βελτίωση σε σχέση με το κυβερνητικό μονοπώλιο στην έκδοση χρήματος, στο οποίο χωρίς εξαίρεση έχει γίνει κατάχρηση προκειμένου να εξαπατηθούν και να ξεγελαστούν οι πολίτες· ο κύριος σκοπός της όμως θα ήταν η επιβολή μιας ιδιαιτέρως αναγκαίας πειθαρχίας στο κυβερνητικό νόμισμα μέσω της απειλής του εκποτισμού του από ένα πιο αξιόπιστο. Στην περίπτωση αυτή, ο μέσος πολίτης θα εξακολουθούσε να έχει την ικανότητα στις καθημερινές του συναλλαγές να χρησιμοποιεί εκείνο το νόμισμα με το οποίο θα είναι τώρα εξοικειωμένος, αλλά θα επρόκειτο για ένα νόμισμα το οποίο τουλάχιστον θα μπορούσε να εμπιστευτείται. Η κυβέρνηση τότε δεν θα εστερείτο μόνο ενός από τα κύρια μέσα ζημίωσης της οικονομίας και περιορισμού της ελευθερίας των ατόμων, αλλά επίσης και μιας από τις πρωταρχικές πηγές της διαρκούς της επέκτασης. Είναι βέβαια αφελές το επιχείρημα ότι η κυβέρνηση χρειάζεται για να «προστατεύει» το νόμισμα μιας χώρας εναντίον κάθε απειλής (εκτός από την έκδοση πλαστού χρήματος που, όπως και κάθε απάτη, οι συνήθεις νομικοί κανόνες απαγορεύουν) πέραν εκείνης που προέρχεται από την ίδια την κυβέρνηση: είναι ακριδώς εναντίον του κράτους που πρέπει το νόμισμα να προστατευτεί. Οι εξαγωγείς χρήματος ή οι προμη-

θευτές ενός άλλου είδους χρήματος και οι υπόλοιποι, εναντίον των οποίων οι υπεύθυνοι πολιτικοί κατευθύνουν επιδέξια την αγανάκτηση του κοινού, αποτελούν στην πραγματικότητα τους καλύτερους φύλακες που, εάν τους επιτρεπόταν να ασκήσουν ελεύθερα τις δραστηριότητές τους, υποχρεώνουν την κυβέρνηση να παράσχει τίμιο χρήμα. Ο έλεγχος των ανταλλαγών κ.λπ. απλά και μόνο εξυπηρετεί την κυβέρνηση να συνεχίσει με φαύλες πρακτικές να ανταγωνίζεται στην αγορά με τους πολίτες για τον έλεγχο πόρων ξοδεύοντας χρήματα που εξεδόθηκαν για το σκοπό αυτό.

Δεν είναι δυνατό να δικαιωθεί ο μύθος που καλλιεργήθηκε με επιμέλεια, ότι σε μια δεδομένη επικράτεια πρέπει να υπάρχει ένα ενιαίο είδος χρήματος ή αναγνωρισμένο νόμισμα (legal tender). Η κυβέρνηση μπορεί κάποτε να έχει επιτελέσει χρήσιμη λειτουργία όταν πιστοποιούσε το βάρος και την καθαρότητα των νομισμάτων, αν και αυτό γινόταν τουλάχιστον με εξ ίσου αξιόπιστο και έντιμο τρόπο από ορισμένους ευυπόληπτους εμπόρους. Όταν όμως οι ηγεμόνες αξίωναν το αποκλειστικό προνόμιο κοπής νομίσματος, αυτό γινόταν χάριν του κέρδους από την αποκλειστική άσκηση του προνομίου αυτού (seigniorage)¹⁸, και για να μεταφερθεί η εικόνα τους στα έσχατα όρια της επικρατείας τους ώστε να δουν οι κάτοικοι σε ποιον ήταν υπήκοοι. Αυτοί και οι διάδοχοί τους προέβησαν στην αδιάντροπη κατάχρηση του αποκλειστικού αυτού προνομίου ως οργάνου εξουσίας και απάτης. Προσέτι, η τυφλή μεταβίβαση των δικαιωμάτων νομισματοκοπής σε σύγχρονες μορφές χρήματος αξιώθηκε μόνον ως όργανο εξουσίας και δημοσιονομικής πολιτικής και όχι επειδή υπήρχε η πεποίθηση ότι αυτό θα ωφελούσε το λαό. Η βρετανική κυβέρνηση έδωσε το 1694 στην Τράπεζα της Αγγλίας ένα (ελαφρώς περιορισμένο) μονοπώλιο για την έκδοση τραπεζογραμματίων επειδή πληρωνόταν γι' αυτό και όχι επειδή ήταν για το κοινό καλό. Και μολονότι η αυταπάτη ότι το κυβερνητικό μονοπώλιο θα εξασφάλιζε καλύτερο χρήμα στις χώρες από όσο η αγορά έχει καθορίσει από τότε κάθε εξέλιξη των νομισματικών θεσμών, γεγονός είναι βέβαια ότι εκεί όπου η άσκηση της εξουσίας αυτής δεν είναι περιορισμένη από έναν αυτόματο μηχανισμό όπως ο «χρυσός κανόνας» (gold standard), η εξουσία αυτή έχει καταχρηστικώς χρησιμοποιηθεί για την εξαπάτηση του λαού. Η μελέτη της ιστορίας του χρήματος δείχνει ότι δεν είναι δυνατό να εμπιστευτούμε ποτέ καμιά κυβέρνη-

ση, που είχε υπό τον άμεσο έλεγχο της την ποσότητα του χρήματος, ότι δεν θα την καταχραστεί. Τότε μόνο θα έχουμε το χρήμα που πρέπει όταν και οι άλλοι είναι ελεύθεροι να μας προσφέρουν καλύτερο χρήμα από εκείνο που μας προσφέρει η υπεύθυνη κυβέρνηση. Ενόσω ο κόσμος δεν παρεμποδίζει τις καταχρηστικές πρακτικές εγκαταλείποντας αμέσως το επίσημο νόμισμα, οι κυβερνήσεις θα επανέρχονται διαρκώς στις πρακτικές αυτές στη βάση της ψευδούς πεποίθησης ότι μπορούν, και ως εκ τούτου πρέπει, να διασφαλίσουν την πλήρη απασχόληση με νομισματικά τεχνάσματα - η οποία προβάλλεται ως ο λόγος για τον οποίο είμαστε αμετάκλητα στρατευμένοι στη «σχεδιασμένη», «διευθυνόμενη», «κατευθυνόμενη» ή «καθοδηγούμενη» οικονομία. Βέβαια, η εμπειρία δείχνει για μια ακόμη φορά ότι είναι οι ίδιες οι πληθωριστικές πολιτικές στις οποίες καταφεύγουν οι κυβερνήσεις εκείνες που προκαλούν την ασθένεια που προσπαθούν να θεραπεύσουν, γιατί αν και προς στιγμή μπορεί να περιορίζουν την ανεργία, το πράττουν αυτό με κόστος πολύ μεγαλύτερη ανεργία αργότερα.

Ανάλογες θεωρήσεις ισχύουν και για τα μονοπώλια που παρέχουν άλλες υπηρεσίες τις οποίες η κυβέρνηση, και σε μεγαλύτερο βαθμό η τοπική κυβέρνηση, μπορεί να παρέχει με χρήσιμο τρόπο, αλλά τις οποίες ο κάθε μονοπωλιστής είναι πιθανό να καταχραστεί, στην πραγματικότητα θα υποχρεωθεί πιθανώς να καταχραστεί. Η πιο επιζήμια κατάχρηση εν προκειμένω δεν είναι εκείνη που το κοινό φοβάται περισσότερο, δηλαδή η αξίωση υπέρογκης τιμής, αλλά απεναντίας ο πολιτικός αναγκασμός για να γίνει μη οικονομική χρήση των πόρων. Τα μονοπώλια στις μεταφορές, στις επικοινωνίες και στην ενέργεια, τα οποία όχι μόνον εμποδίζουν τον ανταγωνισμό αλλά καθιστούν αναγκαίο και τον καθορισμό των τιμολογίων με πολιτική απόφαση - καθορισμός ο οποίος υποτίθεται ότι στηρίζεται σε αρχές δικαιοσύνης (equity) - είναι τα κυρίως υπεύθυνα για φαινόμενα, όπως η επέκταση των πόλεων. Αυτό ασφαλώς είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα του ότι ο καθένας, που διαλέγει να ζήσει σε μέρος απόμακρο και δυσπρόσιτο, υποτίθεται ότι έχει τη δίκαιη αξίωση να του προσφερθούν υπηρεσίες, ασχέτως κόστους, στην ίδια τιμή με εκείνη που ισχύει για όσους ζουν στο κέντρο μιας πυκνοκατοικημένης πόλης.

Από την άλλη μεριά, αποτελεί απλώς κοινό τόπο ότι η κυβέρνηση, ως ο μεγαλύτερος καταναλωτής και επενδυτής οι δραστη-

ριότητες της οποίας δεν είναι δυνατόν να καθοδηγούνται εξολοκλήρου από την επιδίωξη κέρδους, και η οποία από την άποψη της χρηματοδότησης είναι ανεξάρτητη σε μεγάλο βαθμό από την κατάσταση της κεφαλαιαγοράς, θα έπρεπε στο μέτρο του εφικτού να διανέμει τις δαπάνες της χρονικά κατά τρόπο ώστε να επεμβαίνει όταν η ιδιωτική επένδυση εξασθενίζει, και ως εκ τούτου να χρησιμοποιεί πόρους για δημόσιες επενδύσεις στο μικρότερο κόστος και με το μεγαλύτερο όφελος για την κοινωνία. Οι λόγοι για τους οποίους η παλιά αυτή συνταγή δεν εφαρμόστηκε σχεδόν καθόλου και υπήρξε λιγότερο πιο αποτελεσματική αφότου έγινε της μόδας απ' όσο όταν υποστηρίχθηκε από ελάχιστους οικονομολόγους, είναι πολιτικής και διοικητικής υφής. Προκειμένου να γίνουν οι απαιτούμενες αλλαγές στο ποσοστό της κυβερνητικής επένδυσης αρκετά γρήγορα ώστε να ενεργήσει ως σταθεροποιητής, και όχι, όπως συνήθως συμβαίνει, με εκείνες τις καθυστερήσεις που κάνουν περισσότερο κακό παρά καλό, θα χρειαζόταν το συνολικό επενδυτικό πρόγραμμα της κυβέρνησης να είναι σχεδιασμένο κατά τρόπο ώστε η ταχύτητα της εκτέλεσής τους να είναι δυνατό να επιταχύνεται ή να επιβραδύνεται από τη μια στιγμή στην άλλη. Για να επιτευχθεί αυτό θα ήταν αναγκαίο η συνολική κεφαλαιακή δαπάνη (capital expenditure) της κυβέρνησης να σταθεροποιηθεί σε ορισμένο μέσο ποσοστό για μια περίοδο πέντε ή επτά ετών, με την πρόβλεψη ότι αυτό θα είναι η μέση ταχύτητα. Αν την ονομάσουμε αυτή «ταχύτητα 3» θα έπρεπε τότε με την κεντρική διεύθυνση να αυξηθεί προσωρινά από όλα τα τμήματα κατά 20 ή 40% στις ταχύτερες «4» και «5» ή να μειωθεί κατά 20 ή 40% στις ταχύτερες «1» και «2». Κάθε τμήμα ή τομέας θα εγνώριζε ότι θα έπρεπε αργότερα να αναπληρώσει την αύξηση ή τη μείωση αυτή και να προσπαθήσει να αφήσει ο κύριος όγκος των αλλαγών αυτών να πέσει σ' εκείνες τις δραστηριότητες όπου το κόστος των μεταβολών αυτών ήταν το μικρότερο, και ιδιαίτερα εκεί όπου θα κέρδιζε περισσότερο από την προσαρμογή του στην προσωρινή αφθονία ή σπανιότητα της εργασίας και των άλλων πόρων. Δεν χρειάζεται να τονιστεί πόσο δύσκολη θα ήταν η αποτελεσματική εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος ή πόσο μακριά είμαστε ακόμη από το να έχουμε το είδος του κυβερνητικού μηχανισμού που είναι αναγκαίος για την εκπλήρωση του καθήκοντος αυτού.

Πρόκειται επίσης για ένα πεδίο στο οποίο δεν μπορούμε παρά να αναφερθούμε εν συντομία εδώ. Ο αναγνώστης θα βρει μια πληρέστερη πραγμάτευσή του σε μια προγενέστερη συζήτηση του θέματος¹⁹.

Η πληροφόρηση και η εκπαίδευση ασφαλώς επικαλύπτονται. Η επιχειρηματολογία για την παροχή με δημόσια δαπάνη είναι παρόμοια στις δύο περιπτώσεις, όχι όμως εντελώς η ίδια όπως στην περίπτωση των δημοσίων αγαθών. Μολονότι η πληροφόρηση και η εκπαίδευση μπορούν να πουληθούν σε επιμέρους ανθρώπους, όσοι δεν κατέχουν καμιά από αυτές, συχνά δεν γνωρίζουν ότι θα ήταν προς όφελός τους να τις αποκτήσουν· ωστόσο μπορεί να ήταν προς όφελος άλλων εάν τις κατείχαν. Αυτό είναι προφανές στο βαθμό που πρόκειται για τη γνώση που πρέπει τα άτομα να κατέχουν προκειμένου να υπακούουν στο νόμο και να συμμετέχουν στις δημοκρατικές διαδικασίες της κυβέρνησης. Προσέτι, η διαδικασία της αγοράς, αν και αποτελεί ένα από τα πιο αποτελεσματικά όργανα για τη μεταφορά πληροφοριών, θα λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά αν η πρόσβαση σε ορισμένα είδη πληροφοριών είναι δωρεάν. Εξ ίσου χρήσιμη γνώση που θα μπορούσε να βοηθήσει τα άτομα στις προσπάθειές τους προκύπτει απροσχεδίαστα κατά τη διαδικασία της κυβέρνησης ή μπορεί να αποκτηθεί μόνο από την κυβέρνηση, όπως η γνώση που περιέχεται στις στατιστικές, στα κτηματολόγια κ.λπ. Επίσης, μεγάλο μέρος της γνώσης που κάποτε αποκτήθηκε δεν είναι πλέον από τη φύση της εμπόρευμα σε σπανιότητα και θα μπορούσε εν γένει να διατεθεί σε κλάσμα του κόστους της πρώτης απόκτησής της. Αυτό δεν αποτελεί κατ' ανάγκη έγκυρο επιχείρημα για την ανάθεση της διανομής της στην κυβέρνηση: ασφαλώς δεν θα επιθυμούσαμε ν' αποκτήσει η κυβέρνηση κυρίαρχη θέση στη διανομή των ειδήσεων και η παραχώρηση σε ορισμένες χώρες του μονοπωλίου της ασύρματης ραδιοφωνίας στις κυβερνήσεις αποτελεί προφανώς μια από τις πιο επικίνδυνες πολιτικές αποφάσεις της σύγχρονης εποχής.

Αλλά ακόμη κι αν είναι συχνά ιδιαίτερα αμφίβολο αν η κυβέρνηση αποτελεί τον πιο αποτελεσματικό παράγοντα για τη διανομή κάθε ιδιαίτερου είδους πληροφορίας, και μολονότι υφίσταται ο κίνδυνος προκαταλαμβάνοντας το έργο αυτό να παρε-

μποδίσει άλλους να το επιτελέσουν καλύτερα, θα ήταν δύσκολο να υποστηρίξουμε ότι η κυβέρνηση δεν πρέπει να εισέλθει καθόλου στο πεδίο αυτό. Το πραγματικό πρόβλημα είναι με ποια μορφή και σε ποια έκταση πρέπει η κυβέρνηση να παρέχει τις υπηρεσίες αυτές.

Όσον αφορά την εκπαίδευση, το πρωταρχικό επιχείρημα που προβάλλεται υπέρ της ενίσχυσής της από την κυβέρνηση είναι ότι τα παιδιά δεν είναι ακόμη υπεύθυνοι πολίτες και δεν είναι δυνατό να υποτεθεί ότι γνωρίζουν τι χρειάζονται, ενώ δεν έχουν τους πόρους που θα τους διαθέσουν για την απόκτηση γνώσης· ότι οι γονείς δεν έχουν πάντοτε την ικανότητα, ούτε είναι πάντα διατεθειμένοι να επενδύσουν για την εκπαίδευση των παιδιών τους στο βαθμό εκείνο που η απόδοση του μη υλικού αυτού κεφαλαίου θα γινόταν αντίστοιχη προς εκείνη του υλικού κεφαλαίου. Το επιχείρημα αυτό ισχύει μόνον για τα παιδιά και τους ανήλικους. Συμπληρώνεται όμως και με μια επιπλέον θεώρηση που ισχύει και για τους ενήλικες, δηλαδή ότι η εκπαίδευση θα αφυπνίσει σ' αυτούς που εκπαιδεύονται ικανότητες που δεν γνώριζαν ότι κατέχουν. Εν προκειμένω επίσης συχνά υποστηρίζεται ότι μόνον εάν το άτομο βοηθηθεί κατά τη διάρκεια των πρώτων σταδίων θα αποκτήσει την ικανότητα να αναπτύξει τις δυνατότητές του περισσότερο με τη δική του πρωτοβουλία.

Το ισχυρό επιχείρημα για την κυβερνητική χρηματοδότηση της γενικής τουλάχιστον εκπαίδευσης δεν σημαίνει ωστόσο ότι την εκπαίδευση αυτή πρέπει να τη διαχειρίζεται η κυβέρνηση, και ακόμη λιγότερο ότι η κυβέρνηση πρέπει να έχει το μονοπώλιο της. Τουλάχιστον όσον αφορά τη γενική εκπαίδευση και όχι την ανώτερη επαγγελματική ειδίκευση, η πρόταση του καθηγητή Milton Friedman, που αναφέρθηκε προηγουμένως²⁰, να δίδονται στους γονείς κουπόνια με τα οποία να είναι σε θέση να πληρώνουν για την εκπαίδευση των παιδιών τους σε σχολεία της επιλογής τους, φαίνεται σε μεγάλο βαθμό πλεονεκτικότερη από το ισχύον σύστημα. Μολονότι η επιλογή των γονέων θα έπρεπε να περιοριστεί σε μια κλίμακα σχολείων που εκπληρώνουν ορισμένα ελάχιστα κριτήρια, και παρά το ότι τα κουπόνια θα κάλυπταν πλήρως τα δίδακτρα μόνο ορισμένων από τα σχολεία αυτά, το σύστημα αυτό θα είχε το μεγάλο πλεονέκτημα έναντι των δημοσίων σχολείων ότι θα επέτρεπε στους γονείς να πληρώνουν το επιπλέον κόστος εάν προτιμούσαν μια ειδική μορφή εκπαίδευσης. Στην εκπαίδευση για την επαγγελματική εξειδίκευ-

ση κ.λπ., όπου τα προβλήματα ανακύπτουν μετά την ενηλικίωση των σπουδαστών, ένα σύστημα σπουδαστικών δανείων, που θα εξοφλείται από τις υψηλότερες αμοιβές στις οποίες θα οδηγεί η ειδίκευση αυτή, όπως αυτό που ανέπτυξε το United Student Aid Found. Inc. του κυρίου Richard Cornuelle, παρέχει εναλλακτικές δυνατότητες που είναι προφανώς προτιμότερες²¹.

Άλλα κρίσιμα ζητήματα

Πολλά άλλα σημαντικά ζητήματα τα οποία θα χρειάζονταν να εξεταστούν έστω και με μια επιτροχάδη επισκόπηση του πεδίου της νόμιμης κυβερνητικής πολιτικής, δεν είναι δυνατόν εδώ παρά μόνο να αναφερθούν. Ένα απ' αυτά είναι το πρόβλημα της πιστοποίησης από την κυβέρνηση ή άλλους της ποιότητας ορισμένων αγαθών ή υπηρεσιών που μπορεί να περιλαμβάνει και τη χορήγηση ενός είδους αδείας από την κυβέρνηση. Δεν είναι δυνατόν ν' αρνηθούμε ότι η επιλογή του καταναλωτή διευκολύνεται σε μεγάλο βαθμό και η λειτουργία της αγοράς βελτιώνεται, αν ο μη ειδικός είναι σε θέση να αναγνωρίσει την ποιότητα των προϊόντων και των προσφερομένων υπηρεσιών, μολονότι δεν είναι με κανένα τρόπο προφανές ότι μόνον η κυβέρνηση διαθέτει την απαιτούμενη εμπιστοσύνη. Ο οικοδομικός κανονισμός, ο κώδικας τροφίμων, η άδεια για την άσκηση ορισμένων επαγγελμάτων, οι περιορισμοί πώλησης ορισμένων επικίνδυνων αγαθών (όπως είναι τα όπλα, τα εκρηκτικά, τα δηλητήρια και τα φάρμακα), καθώς επίσης και οι κανονισμοί ασφάλειας και υγιεινής για τη διαδικασία της παραγωγής και τη λειτουργία των δημοσίων θεσμών, όπως τα θέατρα, τα γήπεδα, κ.λπ., ασφαλώς βοηθούν τη σωστή επιλογή και συχνά είναι αναγκαίοι γι' αυτήν. Ότι τα προσφερόμενα αγαθά για την ανθρώπινη καταναλώση πρέπει να ικανοποιούν ορισμένους ελάχιστους όρους υγιεινής, όπως για παράδειγμα το χοιρινό να μην έχει τριχίνωση ή το γάλα να μην είναι φυματιώδες, ότι κάποιος που ορίζει τον εαυτό του με έναν όρο ο οποίος κατανοείται γενικά ότι σημαίνει κάποια ειδίκευση, όπως ο γιατρός, πράγματι κατέχει την ειδίκευση αυτή, όλα αυτά διασφαλίζονται πιο αποτελεσματικά από ορισμένους γενικούς κανόνες που ισχύουν για όλους που προ-

σφέρουν τα αγαθά ή τις υπηρεσίες αυτές. Ίσως να αποτελεί απλώς ζήτημα ευκολίας εάν αρκεί να υπάρχει ένας γενικά κατανοητός τρόπος περιγραφής των αγαθών και των υπηρεσιών αυτών ή εάν επιτρέπεται η πώληση των αγαθών αυτών μόνο εάν έχει πιστοποιηθεί κατά τον τρόπο αυτό η ποιότητά τους. Εκείνο που απαιτείται για την εξασφάλιση της κυριαρχίας του νόμου και της λειτουργίας της αγοράς είναι ο καθένας που ικανοποιεί τις προδιαγραφές να έχει τη νομική αξίωση στην απαιτούμενη πιστοποίηση, πράγμα που σημαίνει ότι ο έλεγχος των υπηρεσιών που χορηγούν τις άδειες δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για να ρυθμίζει την προσφορά.

Ένα πρόβλημα που παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες είναι εκείνο της ρύθμισης της απαλλοτρίωσης ή της υποχρεωτικής αγοράς: πρόκειται για ένα δικαίωμα που φαίνεται να είναι αναγκαίο στην κυβέρνηση για ορισμένες από τις επιθυμητές λειτουργίες της. Τουλάχιστον χάριν του σκοπού παροχής ενός επαρκούς συστήματος επικοινωνιών, το δικαίωμα αυτό φαίνεται να είναι αναγκαίο και υπό την ονομασία «προνομιακό πεδίο» (eminent domain) φαίνεται πράγματι να έχει παραχωρηθεί στην κυβέρνηση ανέκαθεν²². Στο βαθμό που η παραχώρηση των εξουσιών αυτών είναι αυστηρά περιορισμένη σε σφαίρες που μπορούν να προσδιοριστούν από γενικούς νομικούς κανόνες, απαιτείται η καταβολή πλήρους αποζημίωσης και οι αποφάσεις των διοικητικών αρχών υπόκεινται στον έλεγχο ανεξάρτητων δικαστηρίων, οι εξουσίες αυτές δεν χρειάζεται να παρεμβαίνουν σοβαρά στη λειτουργία της αγοράς ή στις αρχές της κυριαρχίας του νόμου. Ωστόσο, δεν πρέπει ν' αρνηθούμε ότι ως προς αυτό ανακύπτει μια prima facie σύγκρουση μεταξύ των βασικών αρχών ενός ελευθεριακού καθεστώτος και εκείνου που εμφανίζεται να είναι αδιαμφισβήτητη αναγκαιότητα της κυβερνητικής πολιτικής, και ότι στερούμεθα ακόμη επαρκών θεωρητικών αρχών για την ικανοποιητική επίλυση ορισμένων από τα προβλήματα που ανακύπτουν στο πεδίο αυτό.

Υπάρχουν προφανώς επίσης πολλά πεδία στα οποία η κυβέρνηση δεν έχει δώσει ακόμη στο άτομο την προστασία που χρειάζεται προκειμένου να επιδιώξει τους σκοπούς του πιο αποτελεσματικά και προς το μεγαλύτερο όφελος της κοινότητας. Ένα από τα πιο σημαντικά απ' αυτά φαίνεται να είναι η προστασία του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής, που έχει ανακύψει με οξύτατη μορφή από τη σύγχρονη αύξηση της πυκνότητας του

πληθυσμού και σε σχέση με το οποίο η κυβέρνηση έχει μέχρι σήμερα αποτύχει να δώσει κατάλληλους κανόνες και να τους επιβάλλει²³. Η οριοθέτηση ορισμένων από αυτά τα πεδία, στα οποία το άτομο προστατεύεται έναντι της αδιακρισίας των γειτόνων του ή ακόμη των αντιπροσώπων του δημοσίου γενικά, όπως του τύπου, μου φαίνεται ότι αποτελεί μια σημαντική προϋπόθεση της πλήρους ελευθερίας.

Τελικά πρέπει για μια ακόμη φορά να θυμίσουμε στον αναγνώστη ότι ο περιορισμός της συζήτησης των προβλημάτων σε διαστάσεις ευμεταχείριστες ήταν αναγκαίος για να συζητηθούν αυτά σε όρους ενιαίας κεντρικής κυβέρνησης. Ωστόσο, ένα από τα πιο σημαντικά συμπεράσματα που συνάγεται από τη γενική μου προσέγγιση είναι η επιθυμία ανάθεσης πολλών από τις λειτουργίες αυτές της κυβέρνησης στις περιφερειακές και τοπικές αρχές. Πράγματι, πολλά μπορούν να ειπωθούν υπέρ του περιορισμού του καθήκοντος της οποιασδήποτε ανώτατης εξουσίας στο ουσιαστικό περιορισμένο καθήκον της επιβολής του νόμου και της τάξης σε όλα τα άτομα, οργανώσεις και τοπικά (sectional) κυβερνητικά όργανα και υπέρ της εναπόθεσης των λειτουργιών παροχής θετικών υπηρεσιών σε μικρότερες κυβερνητικές οργανώσεις. Το μεγαλύτερο μέρος από τις λειτουργίες της κυβέρνησης σε αναφορά με τις υπηρεσίες θα επιτελείτο και θα ελέγχοντο προφανώς πολύ πιο αποτελεσματικά εάν οι τοπικές αυτές αρχές έπρεπε, υπό ένα νομικό πλαίσιο που δεν θα μπορούσαν ν' αλλάξουν, ν' ανταγωνιστούν διοικητικά. Η ατυχής αναγκαιότητα να γίνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις ισχυρές χάριν του καθήκοντος της άμυνας εναντίον των εξωτερικών εχθρών ήταν εκείνη που δημιούργησε την κατάσταση στην οποία η θέσπιση γενικών κανόνων και η παροχή ορισμένων υπηρεσιών εναποτέθηκε στα ίδια χέρια, με αποτέλεσμα να έχουν σε μεγάλο βαθμό μπερδευτεί.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το εδάφιο αυτό είναι δανεισμένο από ένα λόγο που εξεφώνησε ο William Pitt στη Βουλή των Κοινοτήτων, στις 14 Ιανουαρίου 1766, *Parliamentary History of England*, (Λονδίνο, 1813), τομ. 16.

2. Mancur Olson Jr., *The Logic of Collective Action* (Harvard University Press, 1965).

3. Για τη σημαντική πρόσφατη συζήτηση περί του «ελαχίστου κράτους» εις Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia* (New York, 1974) βλ. στον Πρόλογο του παρόντος τόμου.

4. Βλ. Mancur Olson Jr., *ό.π.*, και τις διάφορες σημαντικές μελέτες του R.H. Coase επί του θέματος.

5. Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago, 1962).

6. Στο ίδιο.

7. Στην Ιαπωνία ωστόσο, τα μουσεία και οι συναφείς υπηρεσίες παρέχονται σε σημαντική έκταση από ιδιωτικές επιχειρήσεις.

8. Cf. Martin Anderson, *The Federal Bulldozer* (Cambridge Mass., 1964). Jane Jacobs, *The Economy of Cities* (New York, 1969). Edward C. Banfield, *The Unheavenly City* (Boston, 1970) και *Unheavenly City Revisited* (Boston, 1974).

9. Richard C. Cornuelle, *Reclaiming the American Dream* (New York, 1965). Ο Cornuelle καταλήγει (σελ. 40): Εάν ο ανεξάρτητος τομέας κινητοποιεί πλήρως, πιστεύω ότι θα μπορούσε (1) να βρει εργασία στον καθένα που επιθυμεί και είναι ικανός προς εργασία. (2) να εξαλείψει τη φτώχεια. (3) να εντοπίσει και να επιλύσει το αγροτικό ζήτημα (farm problem). (4) να προσφέρει στον καθένα καλή ιατρική περίθαλψη. (5) να τεματίσει τη νεανική εγκληματικότητα. (6) να ανανεώσει τις μικρές και μεγάλες πόλεις και να μετατρέψει τα άμορφα slums σε ανθρώπινες κοινότητες. (7) να καταβάλει λογικές συντάξεις σε όλους. (8) να αντικαταστήσει εκατοντάδες κυβερνητικές ρυθμίσεις με πιο αποτελεσματικούς κώδικες συμπεριφοράς που θα επιβάλλονταν αυστηρά από κάθε επάγγελμα και από έναν επαγγελματία τύπο. (9) να χειρίζεται τη συνολική ερευνητική προσπάθεια του έθνους. (10) να μετατρέψει την εξωτερική μας πολιτική σε μια παγκόσμια σταυροφορία για την ανθρώπινη ευημερία και προσωπική αξιοπρέπεια. (11) να ενεργήσει ως μοχλός για μια ευρύτερη διανομή της μετοχικής ιδιοκτησίας. (12) να τεματίσει τη μόλυνση του αέρα και του νερού. (13) να προσφέρει στον καθένα την εκπαίδευση που χρειάζεται, επιθυμεί και μπορεί να επωφεληθεί απ' αυτήν. (14) να προσφέρει πολιτιστικές και μορφωτικές διεξόδους για όποιον τις επιθυμεί. (15) να εξαλείψει τις φυλετικές διακρίσεις. Ο ανεξάρτητος τομέας έχει τη δύναμη να κάνει τα θαυμάσια αυτά πράγματα. Κατά περιεργό όμως τρόπο, καθώς έχει η δύναμή του αυξηθεί, του δίνουμε ολοένα και λιγότερα πράγματα να κάνει, και αναθέτουμε ολοένα και περισσότερα κοινά καθήκοντα στην κυβέρνηση». Παραθέτω τη θαυμάσια αυτή έκκληση προκειμένου να δάλω σε πειρασμό πολλούς αναγνώστες ώστε να συμβουλευτούν αυτό το άδικα παραμελημένο βιβλίο.

10. J.K. Galbraith, *The Affluent Society* (Boston, 1969).

11. Adolf Wagner, *Finanzwissenschaft* (1873, 3η έκδοση, Λειψία, 1883), Μέρος I, σελ. 67, και cf. H. Timm, «Das Gesetz der wachsenden Staatsaufgaben», *Finanzarchiv*, N.F., 21, 1961, καθώς επίσης και H. Timm/R. Haller (επ.), *Beiträge zur Theorie der öffentlichen Ausgaben. Schriften des Vereins für Sozialpolitik*, N.F. 47, 1967. Ενώ στο βαθμό που αφορά τις δραστηριότη-

τες αναγκασμού της κυβέρνησης έχει ορθά ειπωθεί ότι θα έπρεπε να είμαστε ευγνώμονες που δεν παίρνουμε τόση κυβέρνηση όση πληρώνουμε για να έχουμε, σε αναφορά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες ισχύει προφανώς το αντίθετο. Το μέγεθος των κυβερνητικών δαπανών δεν αποτελεί ασφαλώς το μέτρο της αξίας των υπηρεσιών που στην πραγματικότητα παρέχει η κυβέρνηση. Η τεχνική αναγκαιότητα να υπολογίζεται σε όλες τις στατιστικές εθνικού εισοδήματος η αξία των κυβερνητικών υπηρεσιών σε κόστος, δίνει προφανώς μια εξ ολοκλήρου παραπλανητική εικόνα του πραγματικού μεγέθους της συμβολής της στο σύνολο των υπηρεσιών που παρέχονται στον κόσμο.

12. J.K. Galbraith, ό.π. και cf. επίσης Anthony Downs, «Why Government Budget is too Small in a Democracy», *World Politics*, τομ. 12. 1966.

13. Βλ. Arthur Seldon, *Taxation and Welfare*, I.E.A. Research Monograph No 14 (London, 1967), ιδιαίτερα τον Πίνακα της σελ. 18.

14. Περί του γεγονότος ότι σε όλα τα αναπτυσσόμενα κράτη της Ευρώπης, ακόμη και την περίοδο του λεγόμενου laissez-faire υπήρξε πρόνοια για την εξασφάλιση των φτωχών βλ. ανωτέρω, τομ. 2, σελ. 190, σημείωση 9.

15. Βλ. το έργο μου *The Constitution of Liberty*, (London και Chicago, 1960), Κεφ. 19.

16. Cf. R. H. Coase, «The British Post Office and the Messenger Companies», *Journal of Law and Economics*, Τομ. IV, 1961, και τη δήλωση του Γενικού Γραμματέα της Βρετανικής Ένωσης Ταχυδρομικών που έγινε στο Bournemouth, στις 24 Μαΐου 1976, που δημοσιεύτηκε την επόμενη μέρα στους *Times* του Λονδίνου, ότι «η κυβέρνηση... έχει περιορίσει μια κάποτε μεγάλη υπηρεσία στο επίπεδο ενός ανέκδοτου των καφενείων».

17. Βλ. την εργασία μου *Denationalization of Money* (Institute of Economic Affairs, 2η έκδ., Λονδίνο, 1978).

18. Πρόκειται για το μερίδιο εκείνο που απεκόμιζε ως κέρδος ο ηγεμόνας από το χρυσό που επρόκειτο να κοπεί σε νόμισμα στο νομισματοκοπείο του (Σ.τ.μ.).

19. Βλ. *The Constitution of Liberty* (London, 1960, κεφ. 24).

20. Βλ. σημ. 5 ανωτέρω.

21. Βλ. το βιβλίο του R.C. Cornuell που παρατίθεται στη σημ. 9 ανωτέρω.

22. Cf. F.A. Mann, «Outlines of a History of Expropriation», *Law Quarterly Review*, 75, 1958.

23. Cf. Alan F. Westin, *Privacy and Freedom*, (New York, 1968). Πόσο δάσιμες ήταν οι ανησυχίες που εξέφρασα στο *Constitution of Liberty* (σελ. 300) αναφορικά με την επίπτωση ενός γενικού εθνικού συστήματος υγείας πάνω στην ελευθερία του ατόμου επιβεβαιώθηκε καταθλιπτικά από ένα άρθρο του D. Gould, «To Hell with Medical Secrecy» στο *New Statesman* της 3ης Μαρτίου του 1967, όπου υποστηριζόταν ότι «οι ιατρικές μας κάρτες θα έπρεπε να στέλνονται, ας πούμε μια φορά το χρόνο, στο Υπουργείο Υγείας και όλες οι πληροφορίες που είναι καταγραμμένες να εισάγονται σε έναν υπολογιστή. Επιπλέον, οι κάρτες αυτές [...] να αναγράφουν τις εργασίες μας, παρελθούσες και παρούσες, τα ταξίδια μας, τους συγγενείς μας, εάν και τι καπνίζουμε και πίνουμε, τι τρώμε και τι δεν τρώμε, τι ασκήσεις

κάνουμε, το βάρος μας, το ύψος μας, ίσως ακόμη και τα αποτελέσματα των συνηθισμένων ψυχολογικών τεστ, και μια πληθώρα από άλλες προσωπικές λεπτομέρειες [...] Τα πλήρη αρχεία, αναλυόμενα από τον υπολογιστή [...] θα μπορούσαν ακόμη να ανακαλύψουν τους ανθρώπους που θα έπρεπε να μην τους επιτραπεί να οδηγούν αυτοκίνητο ή να κατέχουν μια θέση στο Υπουργείο! Ω! Τι έγινε η ιερή ελευθερία του ατόμου; Σιγά την ελευθερία. Ή θα επιδιώσουμε ως κοινότητα ή όχι, και οι γιατροί σήμερα υπηρετούν το κράτος όσο και οι ασθενείς τους. Τέρμα η υποκρισία, και ας παραδεχτούμε ότι όλα τα μυστικά είναι βρώμικα μυστικά».